

Yuusuf M. HAYDARA

Sonay nahaw

2

Maa

Toora

Jinkanyi

Alhaali

Bankanyi

EDIS

Yuusuf M. HAYDARA

Sonay nahaw

Bii teekey

Mamadu Kumaare nda Muusa Kone

EDIS

Copyright EDIS, 2005
Tél : 644-06-02 - email : edisuarl@yahoo.fr

Tous droits réservés. Reproduction, même partielle, interdite

Dépôt légal : Bibliothèque Nationale

Achévé d'imprimer sur les presses
de la Nouvelle Imprimerie Bamakoise, octobre 2005

Cawboŋey

Sintinoo	.5
Ir cawhugoo	.7
*Harfujaa cendantey	.9
*Harfubuuna siddantey	.10
Cawoo zaari jinaa	.12
Takaa kaŋ nda kalima fooyaŋ ga hantumandi	.14
Ir caw jinawey	.15
Kalimawey kaŋ sintiney ga harandi niine ra	.17
Koyra beeroo	.19
*Maa kaŋ mana tabati	.21
Alfari nda adabbakoy	.23
Maa kaŋ ga tabati nda - aa	.25
Isaa bandoo	.27
Maa kaŋ mana tabati, a ga haya boobo cebe	.29
Sorkotaray	.30
Maa bankanjey	.32
Filla	.33
Isaa ga baa ka kon	.35
Maa kaŋ tabati a ga haya boobo cebe	.37
Hii dumey	.39
Maa kaŋ tabati a ga haya boobo cebe	.41
Filla	.43
Haroo nafawey nda nga albasey	.45
Maa kaŋ mana tabati ga tee dunbu foo	.47
Hondey nda dawtaasoo kanjiroo	.48

Maa dobantey	.50
Ir masi lotokor yebebe (yala)	.51
Maa banarey	.53
Koyra maakoyney	.54
Filla	.56
Farka, hancin nda hansi	.57
Teera	.59
Kooro nda alaayanoo nda donton	.60
Teera bankanjey	.62
Kooro, ntabay nda mar	.64
Teera bankanjey (cindey)	.66
Kooro, ntabay nda mar (cindoo)	.67
Alhaali	.70
Filla	.71
Kooro, ntabay nda mar (cindoo)	.72
Kalimaṅaa	.74
Ir m'ir zankey cawoyanoo kur	.75
Lokkol-ize nda taalibi-ize	.78
Bayray	.82
Tabiya henna	.83
Yoolante faabayan	.84
Babeeri tiboo	.85
Fellen bangu	.89

YAAMAR

Tiira teji ti woo kaƙ fatta, soƙay nahaw cawandi tiiraa alka-dar hinkantoo no. Kilaasu hinzantoo nda itaakantoo lokkol-izey se a tee. Amma soƙay senni cawkaw kul ga hin ka duu a ra bayray tontoni, a ti boƙfeeray caw wala caw tana. Nga daliloo ti ir lokkol-izey, ir alfarey, ir kurkey nd'ir hookey ma duu bayray ngi sennoo ga, zama ir ga bay kaƙ i ga muraada bayray.

Bayray taagaa kaƙ goo tiiraa woo ra, ti nahaw cawandoo amma nga nda cawhayayan no ma cere timmandi. A ga henan kaƙ boro si hin ka faham senni se mana faham nga nahawoo se.

Cawboƙ affoo kul furariyan goo a banda, cawhayaa nda nahawoo kul ga. Bayraa kaƙ cawhayaa g'a noo waana woo kaƙ nahawoo ga kaa nd'a.

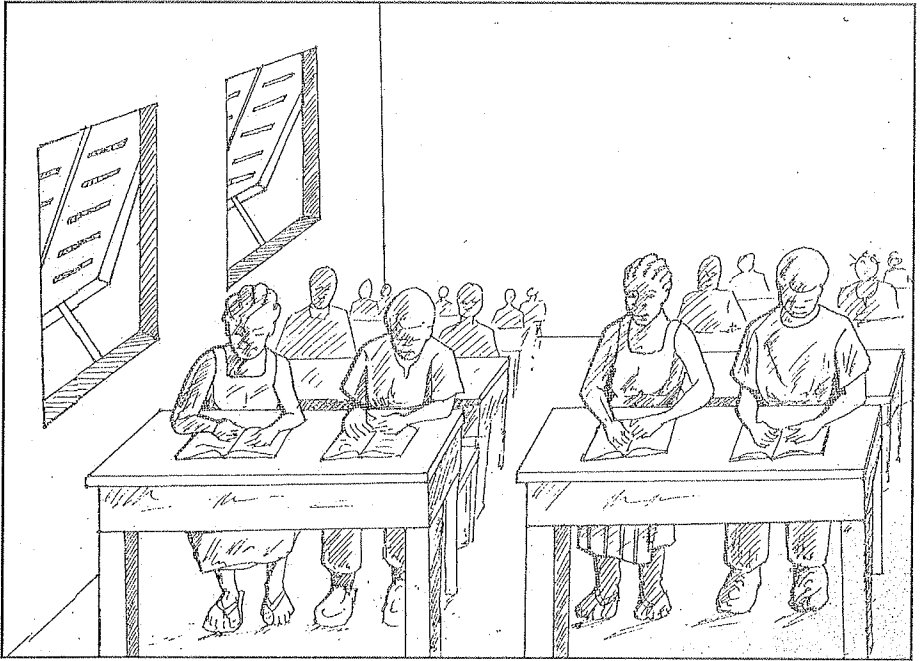
Tiraa woo jine affoo hantumandi kilaasu jinaa nda ihinkantoo cawkey se.

Cawhayey kaƙ goo tiira taagaa woo ra si selan kala lokkol, hugu henenandiyan, goy jinay kulayan, lotokor koyyan, windi-la jejubuyan nda ngi ciney ga. Ir na cawhayey timmandi nda zenti nda bayti zama ir ga bay kaƙ i ga hanse ka kan zankey se.

Ir ga gaara Irkoy ma tiraa woo ka war nafa, a ma soƙay senni hantumoo nda nga cawoo ka koy jine.

Wallafikaa
Yuusuf M. HAIDARA

IR CAWHUGOO

Ir koyraa alwakkiley waafaku k'ir cawhugoo cin fargandoo ra kaŋ se i ga nee Buramee. Fargando kaŋ no binde si kala koyraa gamoo hunday ra. Woo se cawdogoo koy ka williyanoo si hansa ka cawkey farandi.

Ir cawhugoo goo nda mee beeri foo nda funeetar taaci kaŋ kul guru ganbu bara i se.

Nda ir n'i hay gaayaa ga huru, ir cawdogoo ra gumo.

Ir si yadda ir cawhugoo ma ziibi. Jirbi iddu kul boro iddu no ir g'i zaa cawhugoo haabuyanoo se. I g'a haabu zaa cawan-dikaa nda cawkey mana kaa.

Ir cawhugoo sii nda windi. Woo se ir goo ma feraw kar k'a

kali. Sohõ da berra nda ir n'a kali hala ir ga hin ka ceta tee.
Nda windoo cina kul ir ga anniya ka tuuri boobo duma a ra.

Furari :

- Macin se cawhugoo koy ka willianoo si cawkey farandi?
- Taka foo nda i ga cawdogoo henenandi ?
- Macin se cawhugoo sii nda windi ?

Nahaw : Harfujaa cendantey

Harfujaa guu bara soḡay senni ra [a, e, i, o, u] kaḡ ga duura wala i ma cendandi.

Soḡay senni ra, a ga boobo kaḡ takaa kaḡ nda kalimaa ga lafazandi (harandi) nda a ga hantumandi.

Woo se kalimayaḡ goo no kaḡ harfujaa cendantey de no ma ngi hantumoo fay.

Himakasine :

I si cenda	I ga cenda
Bara	Baara
Kuru	Kuuru
Teli	Teeli
Biri	Biiri
Dori	Doori

Cendayan ti waati kaḡ harfujaaḡoo haryanoo ga kuu ka bisa idunba wanoo.

Soḡay harfujaaḡey kul ga hin ka cenda.

Harfujaa cendantey iggu no: [aa, ee, ii, oo, uu]

Hugey do : Cawkey ma kalimayaḡ hantum kaḡ ra harfujaa cendantayaḡ goo.

Nahaw : Harfubuuna siddantey

Sidda ti waati kaŋ harfubuuna hinka taway. Harfubuuna siddantey no ma kalima booboyaŋ fay.

Himakasine :

I si sidda	I ga sidda
Bara	Barra
Fuja	Fujja
Bolo	Bollo
Hana	Hanna
Mara	Marra
Mana	Manna

Sojay senni ra, harfubuuney kul ga hin ka sidda kala h
Sanda :

Harfubuuney	Harfu siddantey
B	Abba
C	Kaccaw
D	Fadda
F	Doffa
G	Yagga
J	Bajja
K	Tukku
L	Hollo
M	Tamma
N	Manna
Ŋ	Baŋŋa
Ɔ	Koŋŋa
P	Bappa
R	Ndorra
S	Bossay
Š	Mašša
T	Fatta
W	Kawwa
Y	Hayyu
Z	Fizza
Ž	Hužža

CAWOO ZAARI JINAA

A ga too handu hinza kaɗ cawhugoo ga daaba. Boro si huru a ra, boro si fatta a ra. Amma hō subbaahoo a feeri. Cawoo zaari jinaa baddey kul biya ka fatta ngi do. Lolo kaɗ n' na zaa kul ga too zanka. Ikul taalaahu serre cawhugoo se, i ga koy cere marga no din. Wey kaɗ naaru ga hayey k'i dii ey filla ngi cerey se.

Affooyaɗ ga hoolo, jerey ga hooray, i ga zuru ka koy, i ga zuru ka kaa. Cindey ga sar-sar hugoo miyoo ga. Cawhugoo kaɗ cindi ka daaba huna hō subbaahoo.

Taalibi taagey hunday gaahamey si feeri i ga, zama i mma hunbur.

Furari :

- Macin se lolowey ga too zanka hō subbaahoo ?
- Macin no zankey ga tee cawhugoo do ?
- Macin se taalibi taagey gaahamey si feeri i ga ?

Nahaw : Takaa kaŋ nda kalima fooyaŋ ga hantumandi

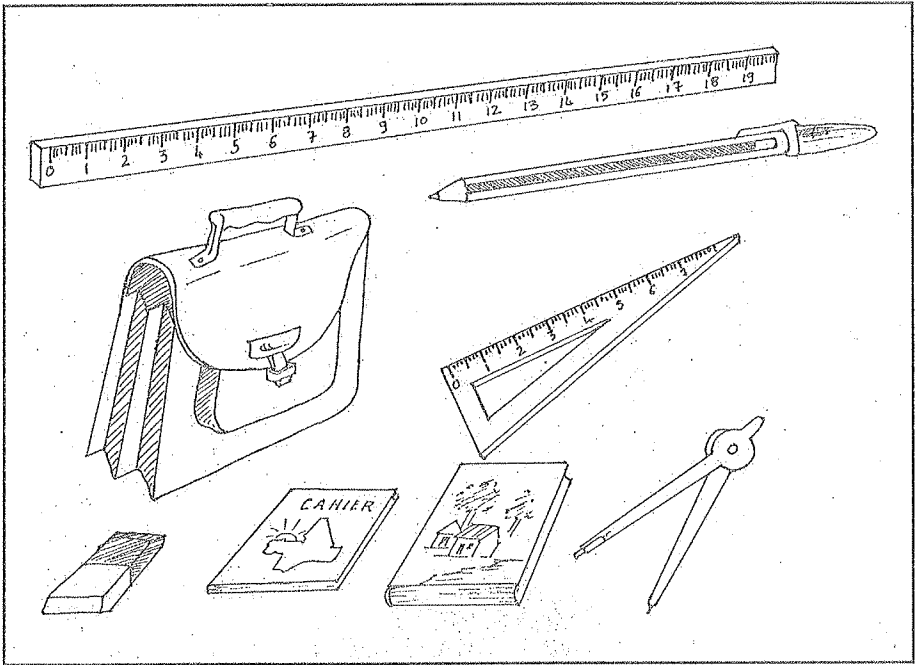
Soŋay senni hantumoo goo nda nga assariyawey. Nda boro n'i hoo kul n' na laybu tee.

Boro si hin ka sennoo hantum ka boori kala ma hanga nga assariyawey banda.

Kalimawey wey sorra hinkantoo woney no ma hantumandi.

War ma si wey hantum	War ma wey hantum
Farta	Fatta
Kortu	Kottu
Hinji	Hinji
Kanga	Kanga
Sardiŋa	Saddiŋa
Barŋa	Baŋŋa
Kardasu	Kaddasu
Mbala	Nbala
Hoorey	Hooray
Huuboy	Huubay
Soŋoy	Soŋay

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaŋ hantum kaŋ woo kaŋ boro g'a har nda woo kaŋ ga hantumandi mana ti affoo.

IR CAW JINAWEW

Caw jinawew jerey cawkey kul ga hima k'i saajaw. Wey kaŋ no ti : walha beeroo, zeeribundu beeroo, doorey, nda tuu-sazaaraa.

Caw jinawew kaŋ ga noondi cawkaw foo kul se ti : caw tiirawew, kabu tiirawew, hantum tiirawew.

Zeeribundu kaccey nda walha kaccey, wey cawkaw foo kul ga hima ka nga woney kula. A tilasuu cawkaw foo kul ga ma bara nda haya kaŋ ra a g'i kul daŋ. Woo ma ganji i ma dere wala i ma kaŋ nongu ra kaŋ ncaŋey ga duu ey, a ga ganji i ma tanba ka zen.

Hala cawkaa ga baa i ma hallasi, iborya ti a ma i fay žurnal wala šimo kaddasu wala mana ra. A ma si i taabu wala a m'i fur nongu ra kaŋ zankey ga duu ey. A m'i hallasi tonyan ra ; a ma gaabandi ncirŋoo mas'i tayandi.

Furari :

- Macin ti jinawey kaŋ cawkey kul g'i lakkal ?
- Jinay fooyaŋ no ma nondi cawkaw foo kul se ?
- Taka foo no cawkaw ga hima k'a tee nga caw jinawey se?

Nahaw : Kalimawey kaŋ sintiney ga harandi niine ra

Kalima booboyaŋ goo no kaŋ "n" nda i ga sintin. Hundakoyney maayey ga boobo i ra. Cawkey mma nee i se maayey kaŋ sintiney ga harandi niine ra.

Bayraykoyney laassaabu kaŋ ibooboyaŋ "n" sii i ga koyne. Ba nga "m" maate lafazoo ra "n" ma hantumandi.

Himakasine :

"N" goo a ga	"N" sii a ga
Nbala	Bala
Ntanda	Tanda
Nkuura	Kuura
Ncaŋ	Caŋ
Nbaaga	Baaga
Nbaŋa	Baŋa
Nkaaray	Kaaray
Nkoora	Koora
Ndoo	Doo

Sorra hinkantoo maayey ti wey kaŋ boro booboyaŋ si sintiney har niine ra sohõ da.

Laasaabu :

- Kalimayaᅇ goo soᅇay senni ra kaᅇ sawtupaᅇoo kaᅇ ga i timmandi no ma harandi niine ra.
- Soᅇay senni sawtupaa guwaa kul ga harandi niine ra.

Sanda :

Niine kuna sawtupaᅇey	Kalimawey kaᅇ ra i goo
ã	Cahã
ẽ	Hẽe
ĩ	Dohĩ
õ	Sohõ
ũ	Hũ

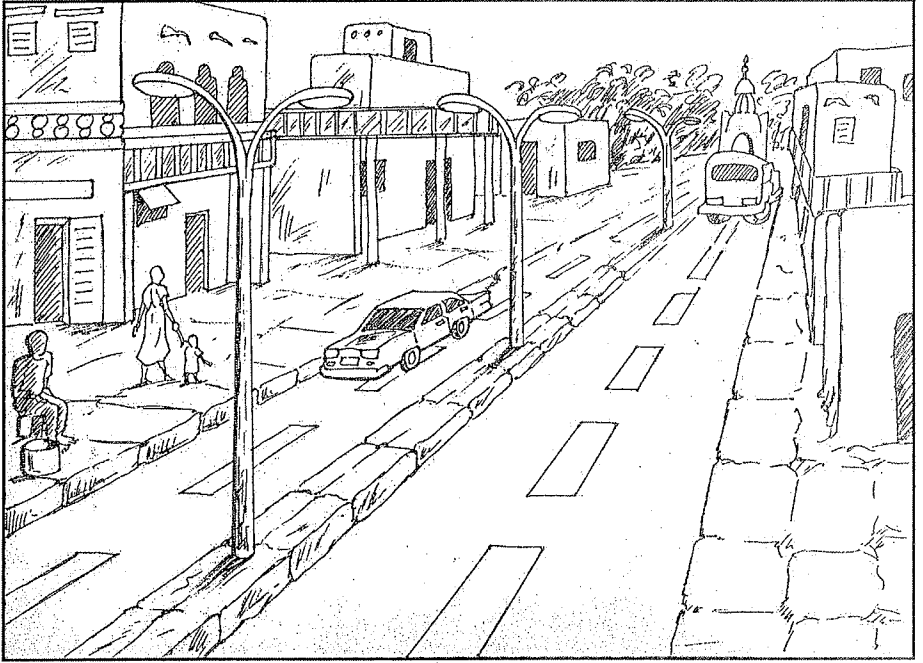
· Sawtupaᅇey wey ba i goo kalima gama ra, i ga harandi niine ra.

Sanda : Cahãnte, dohiyan, Hẽeyan

· Niine kuna sawtupaᅇey wey, "h" banda i ga hanga.

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaᅇ hantum kaᅇ sintiney ga harandi niine ra.

Cawkey ma kalimayaᅇ hantum kaᅇ timmandey ga harandi niine ra.

KOYRA BEEROO

Koyrakanbu boro ti Boosu. A duu jiiri woy cindi iddu hala a ga hun nga kawyaa ra ka kaa koyra beeroo ra. Harihii ra Boosu kaa Gaawo. Cijin here no Boosu nda nga naarukasiney too Gaawo. Boosu boŋoo haw waatoo kaŋ a dii kuuraŋey. A nee Jirsay se : de macin nuuneyaŋ ti wey kaŋ kul si kala beena ra. Jirsay nee a se : wey da se i ga nee kuuraŋ. Boosu mana faham amma a dangay hala nga ma hansa ka man.

Waatoo kaŋ i fandi Gaawo jendoo ra, Boosu mana hin ka goro kul kala a koy hala kuuraŋoo jere ga, a ga kayfi nda takaa kaŋ ga torši moŋ beeroo woo diinandi. A guna hala a

fara a yee kate, i kani hala moo boo jine i koy ngi zaatijoo do.

Fondaa ra, haya jinaa kaŋ na Boosu boŋoo haw ti sooro hugey kaŋ a ga hunbur i ma kaŋ nga boŋ, ihinkantoo ti moo-biley kaŋ a ga hunbur i ma nga kar, ihinzantoo ti lolo kukey kaŋ kul ga hima. Boosu goo de Jirsay banda a ga peli-peli hala i too ngi zaatijoo do Sosokayra. Boosu nee Jirsay se : saadi Gaawo da se i ga nee Sosokoyra, zama za ir hun jendoo ra, koyra follokaa ra ir cindi ka dira Jirsay nee a se : Gaawo fargandi foo de ti Sosokoyra.

Julabugu nda Saney ti fargandey kaŋ ga ir bisa. Cindey ti Faranjiray, Gaday, Alžennabanja, Bulgunje nda Baanizunbu kaŋ borey ga nee a Šaato.

I too hugey do, i hunanzam kayna, i tun ka koy yooboo ra. Žamaa nda maamala jinay boobaa da yee ka Boosu boŋoo haw koyne. A nee Jirsay se : koyra bëerey ra zaari kul yoo-boo ga huru takaa woo da.

Furari :

- Man boro ti Boosu ?
- Macin se kuuraŋoo ti Boosu se boŋhaway ?
- Macin ti Gaawo fargandey maayey ?
- Macin bara koyrabeeroo yooboo nda koyrakanbey woney gama ra?

Nahaw : Maa kaŋ mana tabati nda woo kaŋ tabati

Maa : ti kalima kaŋ ga haya wala hundakoyni cee. Maa kaaray goo no sanda haw, suubu, hari, dooni...; maa tiira goo no sanda Amadu, Gaawoo, Afiriki..., maa zooru wala maa gaaru goo no.

Maa tiirawey si barmay, amma maa kaarawey hunday ga barmay nda i tabati wala i boobo.

Waati kaŋ maa mana tabati nda waati kaŋ a tabati nga hantumoo mana ti affoo.

Maa kaŋ mana tabati ga hayaa maayoo de noo, amma a ga hin ka ti ir si haya alhaaloo bay.

Maa kaŋ tabati, haya kaŋ a g'a cee ga bayrandi wala ir bay ka selan a ga.

Himakasine :

Maa kaŋ mana tabati	Maa kaŋ tabati
Haw	Hawoo
Bur	Buroo
Kuru	Kuroo
Hiiri	Hiiroo
Ize	Izoo

Maa kul kaŋ alhaaloo nda nga hantumoo nda wey ga hima, waati kaŋ a mana tabati kul nda a tabati- oo no m'a timman-

di. Sanda bar, dugu, daw...

Hugey do :

1- Cawkey ma himakasineyaᅇ hantum kaᅇ ga timme nda - oo waati kaᅇ i tabati. I m'i tee sorra hinka, ijinaa i ma wey kaᅇ mana tabati dam a ra, ihinkantoo i ma wey kaᅇ tabati hantum a ra.

2- Wa daaroo woo timmandi

Maa kaᅇ mana tabati	Maa kaᅇ tabati
Dutu	
Sokol	
Ham	
Han	
Kuy	
Mar	
Baw	
Boᅇ	
Maani	
Koy	

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaᅇ hantum kaᅇ sinti-ney ga harandi niine ra.

Cawkey ma kalimayaᅇ hantum kaᅇ ngi timmandey ga harandi niine ra.

Teera : Ti kalima kaᅇ ga goy wala takaa kaᅇ nda a ga tee cebe.

ALFARI NDA ADABBAKOY

Ba kaŋ koogaa n'ir adabbaa jeccandi adabbakoyyaŋ goo ir gandaa ra hala soŋo. Amma adabbakoy boobo si nafa ngi almaanoo ra nda woo kaŋ ga hima, zama adabbaa boobayanoo de no i g'a gaaray. Woo din banda ga ir adabbakoyey jerey si kula hassaraw kaŋ ngi adabbaa na tee. Ngi sabbu se boro boobo mana yee ka hommo wala hayni daŋ, i mana yee ka duuri daŋ. Ba dumaray kaŋ ga karji goo, si hallasi. Iboryaa binda ti boro kul ma ng'almaaney kur wala a ma kurkaw tee i se. Alaabina ti boro ma goy ka fara handu hinna filaana, zaari foo de adabbayaŋ ma kaa i ma nga goyoo kul derandi.

Adabbakoy hennaa ti woo kaŋ ga ng'almaanoo lakkal, a g'a

jebu dumaray waaney ga.

Alfaritaray nda adabba maraayan si hima ka cere nakasi, i mma hima ka cere tonton. Zama takaa kaɗ nda adabbaa gurunboo no ma laboo kaanandi da nda suboo kaɗ ga hun faarey ra ga adabbaa huna.

Taasu nda adabba si bisa cere. Zama adabba ga neerandi taasu se, taasu mo ga neerandi adabba se.

Furari :

Taka foo nda adabbakoy nda alfari ga hima ka cere faaba ?

Macin ti adabba nafaa dumarawey se ?

Macin ti dumarawey nafaa adabbaa se ?

Nahaw : Maa tabatantey kaŋ ga timma nda-aa

Maayaŋ goo soŋay senni ra kaŋ ga timma nda-a ba waati kaŋ i mana tabati, nda i tabati a ga ti-aa.

Maa booboyaŋ kaŋ si timma nda- a waati kaŋ i mana tabati, hala i tabati kul - aa no m'i timmandi.

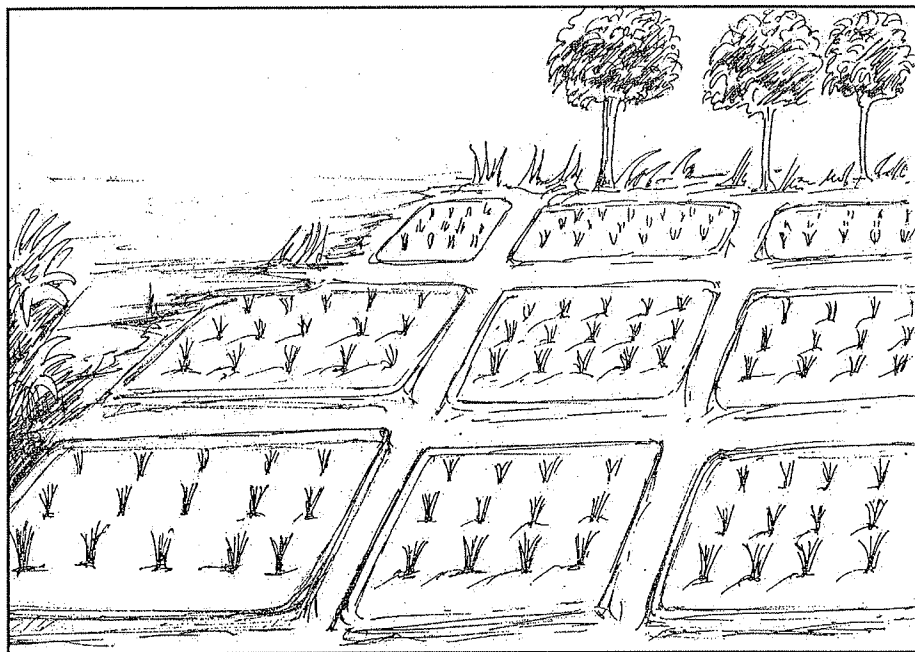
Himakasine :

Mana tabati	Tabati
Boro	Boraa
Baŋa	Baŋaa
Hunkaw	Hunkaa
Tandaw	Tandaa
Kaaray	Kaaraa
Hunante	Hunantaa

Maa kaŋ hantumoo nda alhaaloo nda wey woney ga hima waati kaŋ a mana tabati kul nd'a tabati - aa no m'a timmandi.

Hugey do : Wa maayey wey tabatandi

Mana tabati	Tabati
Baw	
Firsaw	
Day	
Foono	
Deene	
Tarma	
Garu	
Kalam	
Doobal	

ISAA BANDOOW

Hanoo kaŋ koogaa mana duumi tibiyaŋ cindi ir gandaa ra kaŋ baytalyaŋ no. Jerey burgu dooyaŋ no kaŋ ra adabbaa ga kur lahula ka huru konnoo ra. Jerey mo tibiyaŋ no kaŋ ra sorkey ga hoo. Amma soŋo da tibi tana mana cindi kaŋ borey mana a tee faari. Ba gaaniya kuku guusey kaŋ ga faarey noo hari mana hallasi. Isakanbey da goo no i ga tee honday. Hondawey da borey ga burgu duma i ra k'i bere k'i tee faari. A tabati kaŋ koogaa na ir faari boobo ti guray ; amma ir masi dirŋa kaŋ isaa nda haridogey cine si ir se. Ir masi adabbaa mo ganji kurdoow. Ir ga hima k'isaa gooroo hunday hallasi fijiyan ra. Woo se ir si hima ka gaaniyawey nda isakanbey lutu. Ir ma

gaabandi mo ka jebey ganji i ma burgu. Ir ga hima ka burgu, karsa wala baw duma i ga. Zama boro kul ga bay kañ jebey burguyanoo mo goo hayey ra kañ ga isaa gooroo fiji.

Furari :

Za hanoo man ra burgoo cindi ka tee ?

Man ra borey cindi ka hoo ?

Macin ti daliley kañ ga isaa gooroo fiji ?

Taka foo nda ir ga hin ka isaa gooro ganji a ma fiji ?

Nahaw : Maa kaŋ mana tabati a ga haya boobo cebe

Maa kaŋ mana tabati a ga haya foo cebe nda woo kaŋ mana tabati a ga haya boobo cebe hantumey mana ti affoo.

Maa kaŋ mana tabati a ga haya boobo cebe kul maa bankanjoowoo no ma huru a ga : - yaŋ.

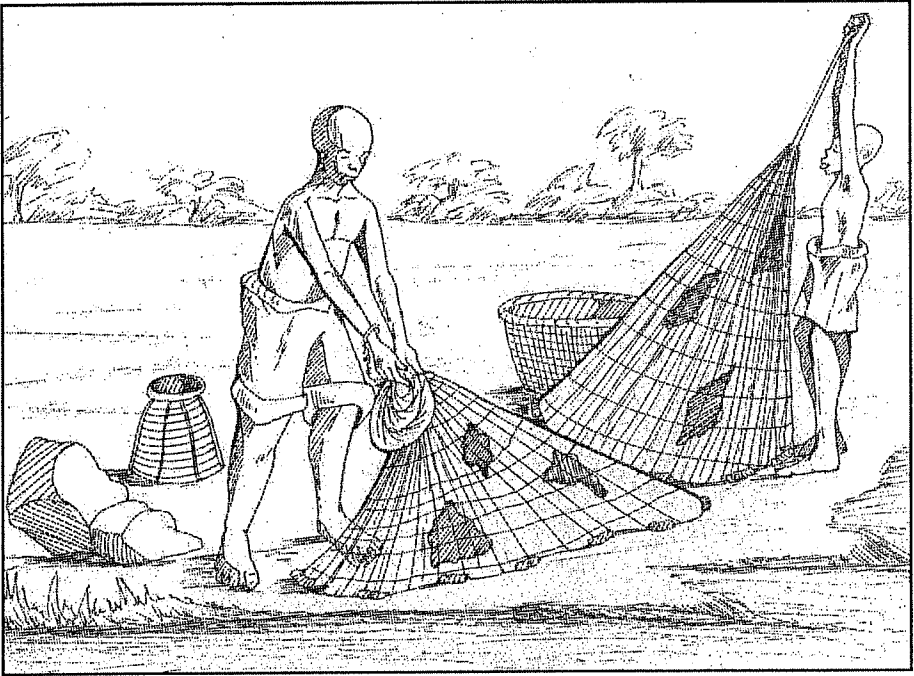
Himakasine :

Mana tabati footaray	Mana tabati booboyan
Boro	Boroyaŋ
Haw	Hawyaŋ
Ganda	Gandayaŋ
Ize	Izeyayaŋ
Hunkaw	Hunkawyaŋ
Kaaray	Kaarayaŋ
Moo	Mooyaŋ
Duu	Duuyaŋ
Ham	Hamyaŋ
Hugu	Huguyaŋ

Nda boro duu maayoo kaŋ mana tabati, a ga haya foo cebe, nga baa na duu woo kaŋ mana tabati a ga booboyan cebe-yaŋ de no nga tonton maayoo kaŋ ga haya foo cebe ga.

Hugey do : Cewkey ma himakasineyaŋ hantum. I ma maayey kaŋ mana tabati i ga haya foo cebe daŋ sorra jinaa ra.

I ma wey kaŋ mana tabati i ga haya boobo cebe daŋ sorra hinkantoo ra.

SORKOTARAY

Aruwaani kaynoo ti Abaawaani sorkayan no, kan ga hansa ka talka.

I cindi ka hoo cere bande amma ngi duuraa ga kacca. Za goyjinay hennayan sii i se. Han foo Aruwaani nee kaynoo se: ir ma koy tonton Daraga sorkey ga ka goy, zama i goo nda goyjinay hennayan. Han ga kaa kan ir ga duu haya kan ga kate ir ma kay ir bon ga. Abaawani wanji ka yadda beeroo se, zama a ga hansa ka hinsi. Aruwaani na hii žeenaa nda hoojinay buuney nan a se, a koy hanga Daraga sorkey banda, a na jiiri hinka tee i banda. Nga goyoo nda nga laadirroo sabbu se, i naanay a hala nga nda sorkey aru beeroo ka hanga ka koy

hamiisa koogaa nda itonantaa nere Naajiriya.

Aruwaani duu nooru, a na hii day, a na sankay beeri hinka day, a yee ka delbu boobo foo day. Wey kul tonton sorkata-
raa bayraa ga kaŋ Aruwaani duu a Daraga sorkey ga.

Hanoo kaŋ a yee kate hugey do, a gar Abaawaani hinne goo no a ga hoo. Nga hiyya zen, nga filijjaa lolosa, nga delbey bolotey kul ti guli. A cindi a si duu haya kul kala boŋtalba buunayan kaŋ boro kul si bag'ey soko a m'i day. Abaawaani nimsi amma nga boŋkaanaa ti, a yadda ka hanga beeroo bande ka goy.

Furari :

- Macin se Aruwaani nda Abaawaani cindi ka talka ?
- Macin se hinsiyan si boori ? Taka foo nda Aruwaani duu goyjinay ?

Nahaw : Maa bankanjeɣ

Bankanjeɣ kalima dunbayaŋ no, kaŋ ga jon maa ga ka nga maanaa barmay.

Sanda : -taray ; -yaŋ ; -yu ; -ize ; -koy ; -nce ; -o ; -aa ; -wey ; -ey...

Himakasine :

Sii nda bankaji	Goo nda bankanji
Sorko	Sorkotaray
Boro	Borotaray
Aru	Aruyaŋ
Feeji	Feejiyaŋ
Woy	Woyyu
Haya	Hayyu
Tuuri	Tuuri-ize
Hii	Hiikoy
Bari	Barikoy
Soŋay	Soŋance
Hawsa	Hawsance

* **Laasaabu** : Bankanjeɣ wey maa de ga i ga huru.

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaŋ hantum. I ma bankanjiyaŋ daŋ i ga. I ma bankanji foo kul maanaa kaŋ a g'a ton-ton maayoo ga har.

FILLA

Sojay senni ra, ma assiloo ti woo kaŋ mana tabati a ga haya foo cebe. Nga no boro g'a guna ka bay bankanijoo kaŋ ga huru maayoo ga waati kaŋ a tabati

Maayey kaŋ tabati i ga haya foo cebe taka hinkaa woo nd'i ga timma : -oo ; -aa.

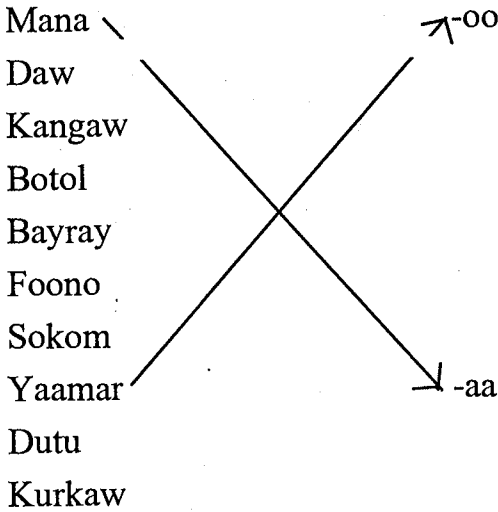
Himakasine :

Mana tabati footaray	Tabati footaray
Haw	Hawoo
Biri	Biroo
Kuru	Kuroo
Sokol	Sokoloo
Ize	Izoo

Wala

Mana tabati footaray	Tabati footaray
Boro	Boraa
Ganda	Gandaa
Hunkaw	Hunkaa
Tandaw	Tandaa
Kaaray	Kaaraa

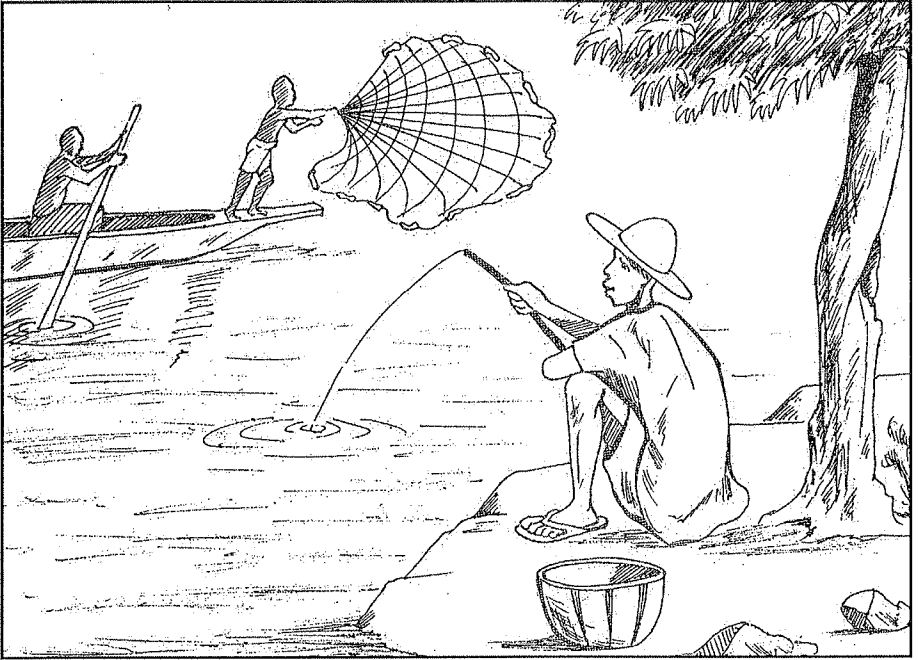
Bankanjoo kaŋ ga hima nda kalimaa jon cere ga.

Soŋay senni ra, maa kul kaŋ mana tabati a ga haya boobo cebe - yaŋ m'a timmandi.

Himakasine :

Mana tabati footaray	Mana tabati boobayan
Haw	Hawyaŋ
Farka	Farkayaŋ
Hii	Hiiyaŋ
Moo	Mooyaŋ
Duu	Duuyaŋ

ISAA GA BAA KA KON

Hamiisa kabila booboyaŋ ga baa ka ben isaa ra : šinbaney, šankurey, duujjirey kul cewey kacca.

Hamiisawey jerey dere : jagay, hanjer, akura, ngonda...Wala nzinjey nda nsofawey kaŋ cindi ka boobo ga baa ka ben.

Haya hinka kate hamiisaa ma nakasi : ijinaa ti haroo kaŋ si yee ka huru barbandey ra ; ihinkantoo ti sorkey kaŋ boobo gandaa ra. Ngi sankey moo buuney ga wala hamiisa buuney kaŋ si haya hansa dii.

Borey ga hima ka lakkal daŋ isaa se, i ma bay taka kaŋ nda ngi ga taaru a ra, nda a mana ti woo din isaa ga kon.

Boro kul ga hima ka bay kaŋ hamiisa buney wiiyanoo sii
haya kul hansa, hassaraw beeri no.

Furari :

Hamiisa fooyaŋ no cewey kacca ir isaa ra ?

Macin ka kata moo kaŋ ga boo hamiisaa ga dere ?

Macin no borey ga hima k'a tee isaa ma si kon ?

Nahaw : Maa kaŋ tabati a ga boobayan cebe, a ga timma nda -ey

Maa kaŋ tabati a ga footaray cebe nda maa kaŋ tabati a ga boobayan cebe hatumyanoo mana ti affoo.

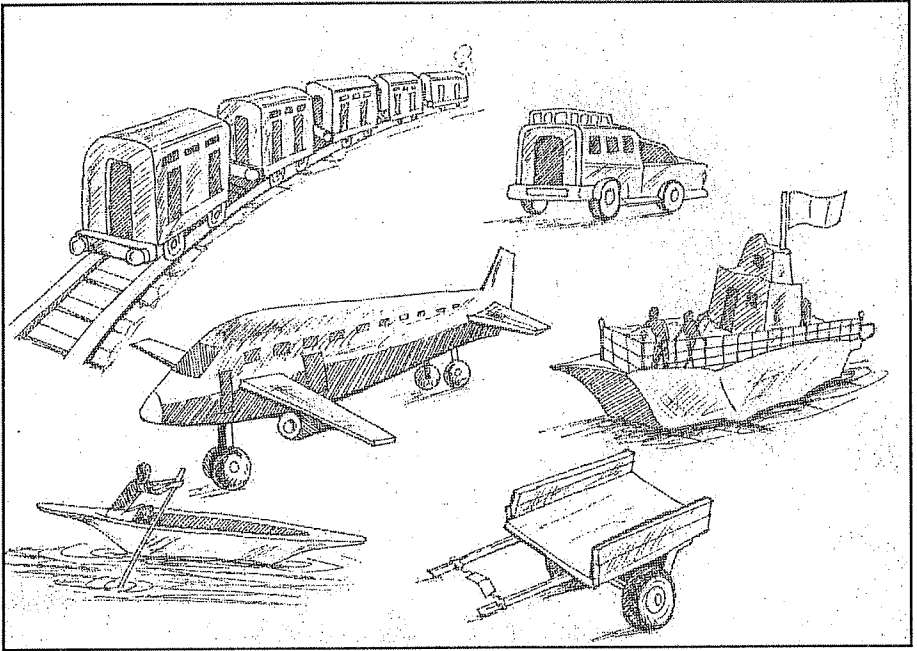
Maayaŋ goo no kaŋ nda i tabati i ga boobayan cebe -ey m'i timmandi.

Himakasine :

Mana tabati footaray	Tabati footaray	Mana tabati boobayan
Haw	Hawoo	Hawey
Mar	Maroo	Marey
Ize	Izoo	Izey
Kuru	Kuroo	Kurey
Hiiri	Hiiroo	Hiirey
Hunkaw	Hunkaa	Hunkey
Farkaa	Farkaa	Farkey
Day	Dayoo	Dayey
Sokol	Sokoloo	Sokoley
Kalam	Kalamoo	Kalamey

Maa kul kaŋ alhaaloo nda wey ga hima nd'a tabati a ga haya boobo cebe, -ey m'a timmandi.

Hugey do : Cewkey ma himakaseyay hantum, i m'i tee sorra hinka : ijinaa i ma maayey kaŋ mana tabati i ga haya foo cebe hantum a ra ; ihinkantoo i ma wey kaŋ ga haya boobo cebe hantum a ra. Himakasey kul ga hima ka ti maayay kaŋ ga timma nda - ey.

HII DUMEY

Zaman jinawey ir si naaru kala ir cewey ga, harihii ra, bari ga, farka wala heeji ga. Waati din harihii dumey cindi ka boobo : taahiyey, abaarawey, kancawey.

Za annasaarey kaa, ir na moobil, guurubari nda beenehii kul bay : waati kaŋ ir ga cahã kul beenahii wala moobil ra ir ga huru. Nda jinay boobo goo ir kone, ir ga dulluhii wala zirji zaa. Jinay zaayanoo banda ga dulluhiyoo g'ir hunanzam baa kaŋ a ga gay fondaa ra. Hii dumey wey beenehii ka cahã nda ikul. Amma nga hiihayoo no ma boobo.

Ir cindi ir si torka bay. Amma jiiri korawey wey ir ga dii torka dumi hinka koyra beerey ra : wey kaŋ adabbawey gi

cendi nda wey kaŋ borey g'i taŋ. Sohõ da alfari konday booboyaŋ goo nda torkawey k'ir ni har cilla. Ngi nafaa ga boobo: ijinaa ti koyey si hiihay kaa waati kaŋ i ga taasuu wala subu zaa nongu mana ra, ihinkantoo ti boro ga hin k'i sufuray, ihinzantoo ti kaŋ asansi si huru i ra, itaacantoo ti i si boro farandi nda waati kul hansayan.

Furari :

Hii dumi fooyaŋ no ir g'i bay za annasaarey mana kaa?

Hii dumi fooyaŋ no annasaarey n'i cebe ir se ?

Macin ti torika nafawey ?

Nahaw :

Maa kaŋ tabati a ga boobayan cebe, a ga timma nda -wey

Maayey jerey nda i tabati i ga boobayan cebe -wey m'i timmandi.

Himakasine :

Mana tabati footaray	Tabati footaray	Tabati boobayan
Kooro	Kooraa	Koorawey
Baŋa	Baŋaa	Baŋawey
Tandaw	Tanda	Tandawey
Fiyaw	Fiyaa	Fiyawey
Kaaray	Kaaraa	Kaarawey
Duura	Duuraa	Duurawey
Danaw	Danaa	Danawey
Firsaw	Firsaa	Firsawey
Diyaw	Diyaa	Diyawey
Daaray	Daaraa	Daarawey

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaŋ hantum, i m'i tee sorra hinza : sorra jinaa i ma maayey kaŋ mana tabati i ga footaray cebe hantum a ra, ihinkantoo wey kaŋ tabati i ga footaray cebe, ihinzantoo wey kaŋ tabati i ga boobayan cebe, i ga timma nda -wey.

Laasaabu: Maayaŋ goo no kaŋ ga timma nda taka follakaa footaray ra, amma ngi tabatandikey nda ngi boobandiyaney si ti affoo.

Sanda:

-a	-aa	-ey
Farka	Farkaa	Farkey
-a	-aa	-wey
Baṅa	Baṅaa	Baṅawey
-o	-aa	-wey
Foono	Foonaa	Foonawey
-o	-aa	-ey
Gorgo	Gorgaa	Gorgey
-e	-oo	-ey
Mise	Misoo	Misey
-o	-aa	-wey
Hase	Hasaa	Hasawey

FILLA

Maayey kaŋ tabati i ga boobayan cebe dumi hinka no : wey
kaŋ ga timma nda - ey nda wey kaŋ ga timma nda - wey.

Himakasine :

- ey

Mana tabati footaray	Tabati footaray	Tabati boobayan
Gorgo	Gorgaa	Gorgey
Turkaw	Turkaa	Turkey
Sokol	Sokoloo	Sokoley
Kuuru	Kuuroo	Kuurey
Baw	Bawoo	Bawey

Wala

-wey

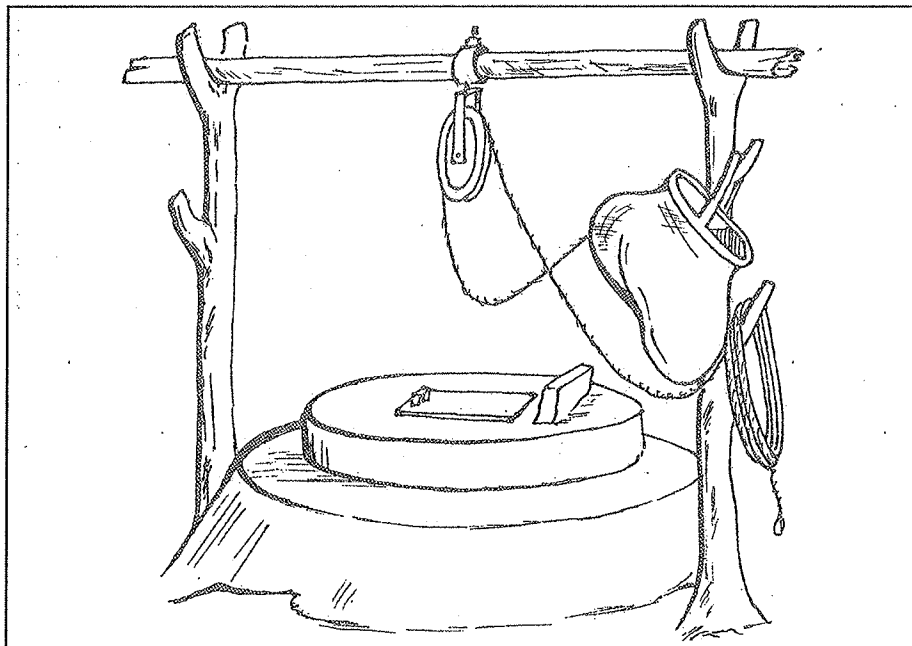
Mana tabati footaray	Tabati footaray	Tabati boobayan
Fondo	Fondaa	Fondawey
Firsaw	Firsaa	Firsawey
Haray	Haraa	Harawey
Baŋa	Baŋaa	Baŋawey
Bura	Buraa	Burawey

Hugey do :

1 - Cawkey ma himakasineyaŋ hantum. I ma wey kaŋ ga timma nda -ey nda wey kaŋ ga timma nda -wey fay k'i kaa cere ra.

2 - Wa daaroo woo timmandi:

Mana tabati footaray	Tabati footaray	Tabati boobayan
Aru		
Bine		
Nuune		
Dawray		
Hollokom		
Tandaw		
Bura		
Hookaw		
Dibar		
Kuri		

HAROO NAFWEY NDA NGA ALBASEY

Hari cine sii, hewoo kaŋ ir g'a hunsar banda ga. Boro kul ga bay nga jaŋaa tar ka boro wii nda ŋaayan jaŋay. Ŋaayan si hina bila hari. Azayra si zay bila hari. Hamiisa si huna bila hari. Wala doo si hin ka huna bila hari. Hari nafawey boro si hin k'i har ka too ngi kaydogey ga. Ba wirci kabuza beeroo kaŋ ti ziibi, hari m'a kaa, a ti darbay ga wala boro ga.

Hari nda nga boŋ hinna sii nda ziibi, a sii nda hew, a sii nda noonay, a si nda tenba, dori-ize sii a ra. Adama-ize nda hundakoyi tanawey no ma assom daŋ haroo ra.

Hari dumiyaŋ goo no kaŋ ir si hima k'i haŋ nda ir mana i

zargandi wala ir m'i sosogu jina. Sanda bangu kosu, gaaniya kaɗ dunbu hari wala day zillanta hari. Tilasu ra boro g'isaa haroo haɗ, amma ponpi nda day daabanta harey ga naanay goo.

Wiriciyaɗ goo no kaɗ haroo assomoo ti ngi ŝibilo. Sanda : kurigunda, kuubi laala, kolara, hunburoo. Hari zillante ga nooni mo daɗ boro gundoo ra.

Ir ma gaabandi hala ir koyrawey ma duu day saajawan-tayaɗ; zama goy sii bila gaa-ham-baani, huna daamanta mo si bila goy.

Furari :

- Macin se ir ga hima k'ir boɗ hawgay hari zillante ga?
- Macin ti hari nafawey ?
- Macin ti hari jaɗay albasey ?

Nahaw : Maa kaŋ ga tee dunbu foo tabatandiyanoo (harfujaa foo)

Maayaŋ goo kaŋ ga tee dunbu folloku. I si ti kalima cindey takaa kaŋ boro ga hin k'i tee dunbuyaŋ sanda : ci - taa - bu.

Maayey wey tabatandiyanoo nda cindey wonoo ga fay.

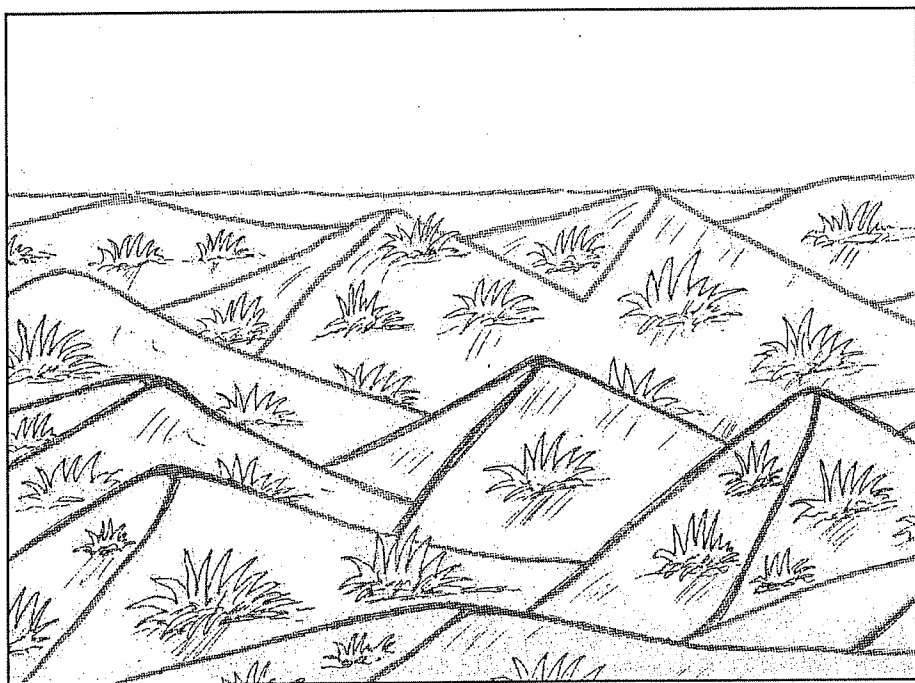
Himakasine :

Mana tabati footaray	Tabati footaray	Tabati boobayan
Hii	Hiyoo	Hiyey
Moo	Moyoo	Moyey
Moo	Moowaa	Moowey
Maa	Maayoo	Maayey
Duu	Duwoo	Duwey
Waa	Waawaa	Waawey
Doo	Dogoo	Dogey
Doo	Doowaa	Doowey
Yuu	Yuwoo	Yuwey

Laasaabu : Maayey wey tabatandiyanoo si serra sanda wey kaŋ ir jin ka dii ey takaa. Kala boro ma ngi tabatandiyanoo laasaabu m'a bay.

Hugey do : Cawkey ma himakasineyaŋ hantum. I m'i tee sorra hinza : I ma maa dunbey kaŋ mana tabati daŋ ijinaa ra, i ma wey kaŋ tabati i ga footaray cebe daŋ ihinkantoo ra, i ma wey kaŋ tabati i ga boobayan cebe daŋ ihanzantoo ra.

HONDEY NDA DAWTAASOO KANJIROO

Gaawo nda Tunbutu areežonjey ra, hondey ganaroo hansa ka borey farandi. Ba ganganey kaŋ ra farkateloo nda subukaaraa cindi ka zay kul ti honduyan sohõ da. Hondey laboo n'isaa fiji, a na faarey nda fondawey kul fiji. Woo se ir ga hima ka dabari tee ka hondey nda dawtaasoo kanji. Hondey nda dawtaasoo kanjiroo fondawey ga boobo : boro ga hin ka hondoo fersi fersi k'a tee batuma taaci sasawantayan. Batuma foo kul boro ga berre, saabay, fiyaw wala toosa daŋ jesity bande. Boro ma laasaabu mo batumawey ma tenji nda hewoo miyoo. Boro ga hima ka dumaray daŋ kaarewey (batumawey) gundey ra.

Nda ir mana dabari tee, ir gandaa suboo ga ben, sanda

takaa kaŋ nda hooga booboyaŋ ben. Sohõ da boro si yee ka dii ganjihaya, hamkarji, cirawbi, doobal nda taatagay. Ba kanahotta kaŋ cindi ka zay nongey kul ra, sohõ da cewoo sintin ka kacca.

Furari :

Macin ti hayaa kaŋ haŋsa k'ir areežon hinkaa farandi ?
Taka foo nda boro ga dawtaasoo nda hondey kanji ?
Macin ti hayey kaŋ cindi ir gandaa ra, kaŋ boro si yee ka dii ey ?

Nahaw : Maa dobantey

Maayan goo, kan ga dobu cere ga ka haya folloku maayoo no. Wey din se ir ga nee maa dobantey.

Himakasine :

Farkateli	Hariham (hamiisa)
Kanahotta	Ganjiham
Hamkarji	Beenehii
Duujiiri	Dulluhii

Maayey wey kul nda i tabati, maayoo kan ga kalimaa tim-
mandi takaa de banda i ga hanga.

Sanda :

Teli	- teloo	- teley
Farkateli	- farkateloo	- farkateley
Hii	- hiyoo	- hiyey
Beenehii	- beenehiyoo	- beenehiyey.

Laasaabu : Waati kan ni ga baa ma maa dobanta tabatan-
di, a ti woo kan ga footaray cebe wala woo kan ga boobayan
cebe, kalimaa dobu koraa de no ni g'a laasabu. Nga aššariya-
wey de banda kalima dobantaa ga hanga.

Hugey do : Cawkey ma kalima dobantayan hantum. I ma
wey kan tabati i ga footaray cebe nda wey kan tabati i ga boo-
bayan cebe mo hantum.

IR MASI LOTOKOR YEBEBE (YALA)

Cee booboyan ir ga maa kañ boroyañ ga nee lotokorey si hin ka haya foo hansa. Ngi binde i ga koy alaada safarkey do, i ga koy alfagey do, jerey ga koy ciini bibi koyey zaati do. Ir si nee alaada safarkey nda alfagey si hin ka haya hansa. Amma ir ga hima ka bay kañ sibil ti lotokorey kañ irkoy hunday ka kaa nd'ey ir se.

Ir doona ka nee : " i ma annasaaraa noo ng'alkaasoo " nga kañ na moobiley nda beenehiyey tee, a na talafonoo tee, a na arajoo tee, a na haya boobo tee kañ g'ir ka gaaya.

De macin se ir ga wanga jifa ka haroo zuu ? Ir ga hima ka yadda kaɗ wircey nda ngi safaryanoo bayraa mo haya no kaɗ irkoy k'a noo annasaarey se. Ir lotokorey da n'a caw, i duu a. Saa din ir ma koy dii lotokorey za ir ga wircoo maate. Ir biney ma kani i ga, ir ma yadda ngi yaamarey se, zama a ga boobo kaɗ naanay no ma baani kabuzaa. Nda boro mana wirci ni si safaray ; nda wirci mana safar za nga sintinoo ga, a si tar ka duu baani ; nda baani mana tar ka kaa almušakkawey ga ton-ton, goyyan si bara. Wey kul se i ga boro yaamar nda a ma cansa ka wirci fooyaɗ koray.

Furari :

- Macin se boro si hima ka lotokor yala ?
- Macin ti hayey kaɗ se borey ga annasaarey sifa ?
- Macin se boro ga hima ka safar za wircoo sintinoo ga?

Nahaw : Maa banarey

Kalimayan no kan se ir ga nee maa banari.

Nda boro ga selaŋ nga hantum ngi no ma huru maayey dogey ra. Ngi ti wey : Ay, n'(ni), a, ir, war, i.

Himakasine :

Ay ga goy

Ir ga goy

N'ga goy

War ga goy

A ga goy

I ga goy

Maa banarey wey ga barmay nda boro ga baa ma cebe boraa wala hayey kan ga goyoo tee.

Sanda : agay, ni, nga, iri (ir), wara (war), ngi.

Agay no ma goy

iri (ir) no ma goy

Ni no ma goy

wara (war) no ma goy

Nga no ma goy

ngi no ma goy

Hugey do : Cawkey ma himakasineyan hantum kan maa banari hinkey kan ir dii ey goo i ra.

KOYRA MAAKOYNEY

Koyra hinza goo Gaawo areežonoo ra, kaŋ cindey ga hima k'i guna ka ženta. I mana ti kala Biya kaŋ goo Buram serki-loo ra, Jiddara kaŋ Gaawo fargandi no nda Sayna-nsoŋo.

Biya borey ga homma kabila foo daŋ kaŋ korsoloo waate hunday no a ga hegay ; i ga yee ka albasar nda kuudakuyan hegay kaŋ ngi cine ga sendi.

Seyna-nsoŋo borey mo gay saddiŋa teeyan ra. I ga kuudaku nda albasar daŋ nda booboyan, i ga salaati nda nga himakasiney mo daŋ.

Jiddara borey mana sorkotaaray naŋ hala soŋo ; amma woo si ganji kaŋ ngi no ma salaatoo nda nga himakasiney daŋ

Gaawo yooboo ra jiiroo kul banda.

Moo farikawyaŋ ti koyra hinzaa woo borey. Adabbakoyyaŋ da goo i ra. Amma i goo koyra boobayaŋ jine. I si heray bay cindey takaa, ngi hunaa mo g'albarka zama a mma barmay.

Lotokorey bayrandi ir se kaŋ albarkaa kaŋ gaaham ga duu a taasuu ra, woo kaŋ a ga duu a ganjiiham ra nda woo kaŋ a ga duu a dumaray-ize ra ga fay.

Furari :

Koyra fooyaŋ ti Gaawo areežooŋoo koyra maakoyney .

Macin ti goyey kaŋ koyra maakoyney g'i tee ?

Nahaw : Filla

Maa kabila hinza bara soṅay senni ra :

- Maayey kaṅ ga bisa dunbu foo : hiiri, bayray, taari...

Maayey wey i tabati wala i mana tabati i ga bisa dunbu foo.

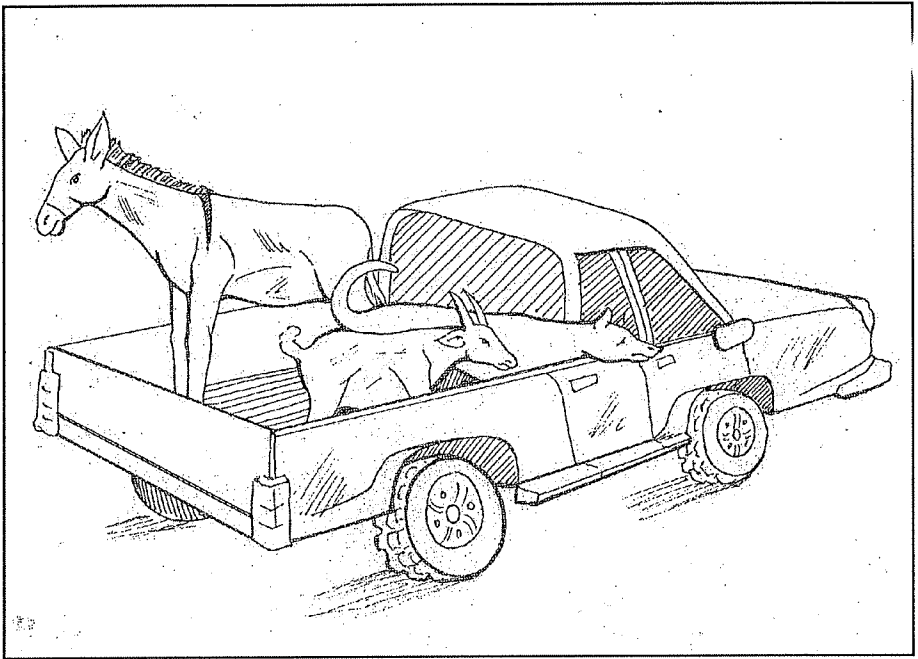
- Maayey kaṅ ga tee dunbu foo : hii, doo, yoo, yuu.

Maayey wey nda i tabati kul i mma tee dunba hinka sanda:
hiyoo, doowaa, yoowey, yuwey.

- Maayey kaṅ ga dobu ga hin ka ti maa+maa, wala
maa+teera, wala maa+alhaali.

Sanda : farkateli ; guurubari, beenehii, buuhew, cirawkaa-
ray, teegoy...

Hugey do : Cawkey ma soṅay senni maa banari kabila hin-
kaa kaṅ i dii ey mo filla.

FARKA, HANCIN NDA HANSI

Farka nda hancin nda hansi ga naaru. I too nongu ra, i huru loora foo ra. Waatoo kaɗ i too ngi zunbu dogoo ra.

Farka kaa a na nga hiihayoo kabu hala a timma a n'a noo šoferoo se.

Hancin mossayaada a zur ka huru saajoo ra, a mana ba affoo bana.

Hansi hunday na šoferoo noo nooru kaɗ bisa nga hiihayoo. Šoferoo mana haya foo tee, kala a zur nda hansi barmaa.

Za woo tee adabba hinzaa woo alaadawey mana yee ka ti affoo moobil here. Ba moobil ga kuuwa farka se, a si fondaan a zama a mma nee šoferoo se: ni garaw sii ay ga. Za han-

cin na moobil maate no a ga zuru ka saajoo wiri, zama a mma nee šoferoo mma kaa ka nga garaa dii.

Hansi hunday za a na moobil honnay no a g'a gaaray ka nga barmaa dii šoferoo ga. Za woo tee farka si zuru moobil se, hansi g'a gaaray, hancin hunday za a n'a maate no a ga nga boŋ wiri.

Furari :

Man no farka, hancin nda hansi ga koy ?

Macin se farka si zuru moobil se, hancin ga zuru a se, hansi hunday g'a gaaray ?

Nahaw : Teera

Teera mana ti kala kalima kañ ga goy wala goyoo teeyanoo cebe. Teera taammasaa ti Ka.

Soñay senni ra kalima booboyañ ga ti maa, i ga ti teera.

Sanda :

Maa

Goy

Tur

Delbu

Jese

Teera

ka goy

Ka tur

ka delbu

ka jese

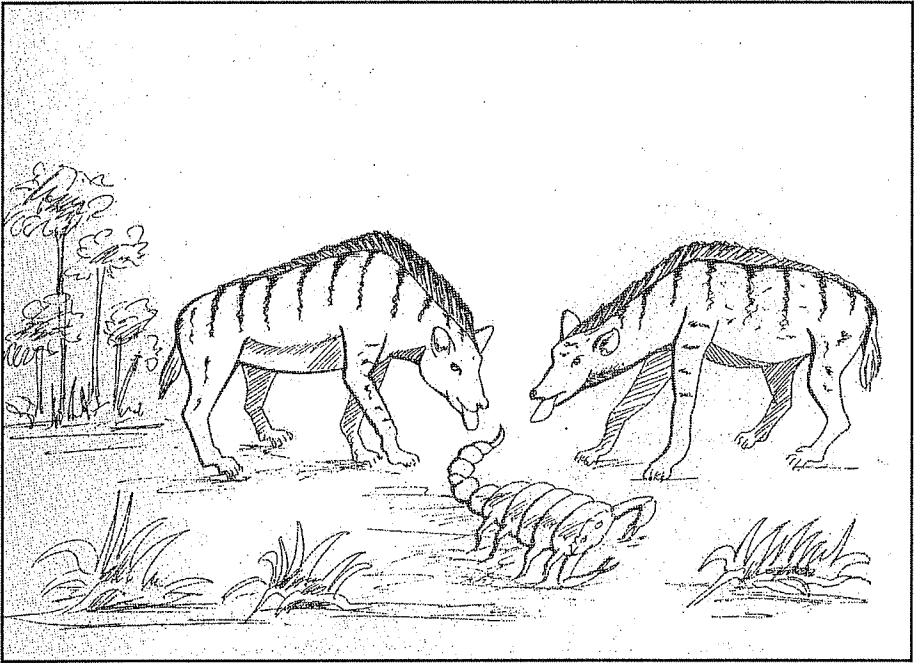
Amma woo kañ war ga hima k'a bay ti maa goo nda nga assariyawey, sanda wey kañ ir dii ey, teera mo go nda nga woney.

- Maa ga bere nda a ga boobayan cebe, a ga bere nda a tabati.

- Teerawey hundey si bere, amma kalima buuna fooyañ kañ g'i faaba ka goyoo waatoo cebe hunday ga bere.

Sanda : Ay ga haw day - ay na haw day.

Hughey do : Cewkey ma himakasineyañ noo kañ ga ti maa i ga ti teera. I ma hayayañ no kañ ga ti teera de.

KOORO NDA

ALAYANOO NDA DONTON

Kooro alayanoo baaba faati. I nee ngi ma koy foondi. I bara i ga dira, i bara i ga dira hala i na donton kubay. Kooro nee a se : he ! macin ti ni maayoo. Donton nee a se : ay maayoo ti, dii agay ma bisa ay ga.

Kooro nee a se : nda n' na senni hassaraw ya na ay ga ni motti nda ay niinoo sohõ da. Kooro alayanoo nee a se: fay nda haya buney wey, ma nañ ir ma koy. Kooro alayanoo bisa, kooro hunday cindi, donton do, i ga duka. Waatoo kañ kooro futu, a na niinoo ka donton zirkiti.

Donton n'a ton niinoo ga. Kooro nee a se : ni hayyoo woo, nga laala. A ga dii kaŋ nga niinoo mma hansa de a ga nga maray, a serra. A zur hala a too alaayanoo do.

A nee a se : ni baaba buuyanoo hansa k'ay maray. Ir ma sintin ka hẽe zaa ne. Alaayanoo nee a se : nda ir sintin ka hẽe za nee ra, ir ga fara hala ir ga too koyraa ra. Kooro nee a se: nda n'si hẽe agay hunday ga sintin. A gar kaŋ dontonoo tonadogoo no m'a maray woo se a ga hẽe. A hẽe hala a baa a se, a dangay. Waatoo kaŋ i man koyraa, alaayanoo nee a se ngi ma hẽe. A nee a se : baa hanoo kaŋ ay baaba buu ya na hẽe cee hinka soko baaba waani buuyan .

Furari :

- Man no Kooro nda alaayanoo ga koy ?
- Macin se Kooro hẽe za i mana man koyraa ?
- Waatoo kaŋ alaayanoo baa ngi ma hẽe, macin no a n'a har a se?

Nahaw : Teera bankanjeɣ

Takaa kaŋ nda ir dii maa bankanjeɣ nda teera mo goo nda bankajiyaŋ. Bankanjeɣ wey sii nda maana ŋi boŋ de se. I boobo nda maa woney.

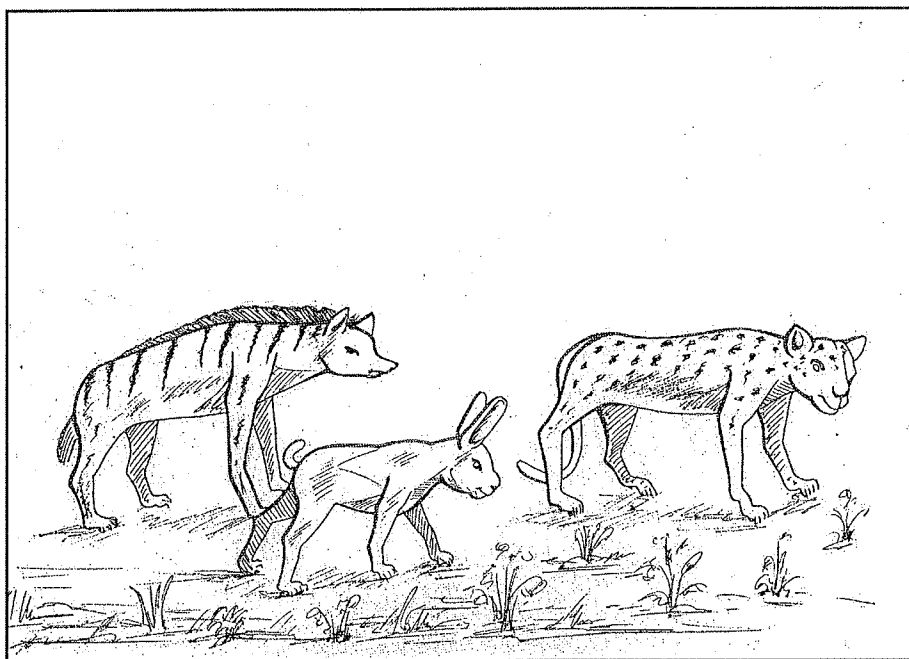
Teerawey	Bankanjeɣ	Kalima taageɣ
Ka taabu	-yan	Taabuyan
Ka boona	-ay	Boonay
Ka yenje	-kaari/kaaru	Yenjekaari
Ka funsu	-ji	Funsuji
Ka haaba	-irji	Haabirji
Ka hun	-kaw	Hunkaw
Ka hollo	-kom	Hollokom
Ka goro	-kasine	Gorokasine

Cawkey ma himakasineyaŋ noo.

Hugey do : Bankanjoo nda teeraa jon cere ga ka duu kali-
ma tana.

Ka goy	→ ay
Ka dira	-kaw
Ka marga	-kom
Ka hollo	-ri
Ka haaba	-koyni
Ka bayray	-irji
Ka hima	-aw
Ka dana	-kasine
Ka hune	-may
Ka bar	-ante

KOORO, NTABAY NDA MAR

Kooro nda ntabay nee ngi ma koy guuri kurma. I biya ka hun koyraa ra. I bara i ga dira hala i koy nongu moora ra. I hoy i ga guuri kurma hala alaasar baana, i sera. I mana ba man koyraa kaŋ almaaroo huru, hew beeri foo doo. Za ncirŋi ga kaŋ hala ganda a kul ti hari, kubay goo hala boro si dii ni kanboo. I bara i ga dira kubaa ra hala i fara, i bay kaŋ haya kul si ngi cebe hugey. Kaŋ kayna ga too kul i dii malantaguzubbi nuunawey kubaa ra. Ntabay nee ngi ma ciya a se, a ma koy nda ngi hugey do. Kooro nee : a boori. I ciya malantaguzubbi se, i nee : ngi g'a noo guuriyaŋ a ma koy nda ngi hugey do. A nee i se nga yadda. Kooro na nga guurey hinnaa guna,

a na nga alaayaney hinnaa guna, a nee nga mana yadda. A nee i se: wa koy, ay ga dabure hala ya too hugey do. Ntabay nda malantaguzubbi koy, kooro foo hanga fonda a bande. A ga dira a ga tondi cetaw kubaa ra, hala tondo na hugu foo kar. A nee: ayyo ! Ay too hugey do, da ya na ba affoo bana. A kaa, a na hugoo feri, a huru. A gar mar nda izey bara hugoo ra...

Furari :

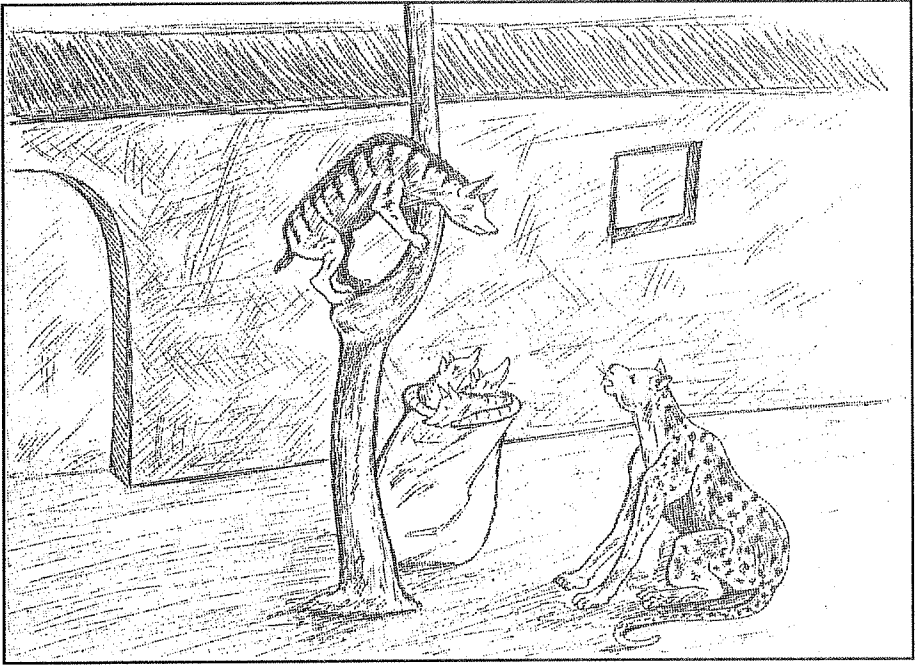
- Man no kooro nda ntabay koy ?
- Macin k'i derandi ?
- Macin no i dii a fonda a ra ?
- Taka foo nda ntabay koy hugey do ?

Nahaw : Teera bankajey (cindey)

Teerawey	Bankanjey	Kalima taagey
Ka beeri	-ma	Beeruma
Ka bar	-may	Barmay
Ka bay	-ray	Bayray
Ka dana	-aw	Danaw
Ka firsi	-aw	Firsaw
Ka hin	-i	Hini
Ka marga	-ri (-roo)	Margari
Ka day	-mi	Daymi
Ka yay	-ni	Yayni
Ka kañ	-ante	Kañante
Ka cin	-andi	Cinandi

A ga boobo kañ teera bankanjey wey nda i huru teera ga, kalima taagaa kañ ga duuwandi maa no.

Hugey do : Cawkey na himakasineyañ hantum kañ mana ti wey kañ i dii ey.

KOORO, NTABAY NDA MAR (CINDOO)

Kooro nee mar se : agay binde za zankey jaa buu, ay nee ya mma kaa ka fondi ma na, ya na duu a kul kala hõ. Guurey wey zankey se ay kat'ey. Mar na guurey taa a nee zankey m'i hina. I n'i hina, mar n'i fay a na boro foo kul noo nga бага. Kooro mo duu nga wonoo. Kooro na nga woney zaa, a nee nda ganda-ganda : ay guuri boobey kan ay kat'ey kul wojjey wey no mar g'i noo ya na. Mar nee a se : macin no n' nee ? A nee a se : ay nee guurey kan ay kat'ey zankey se kul n' ni zaa n' ni noo ya na. Mar na guurey taa, a n'i fay gamey ga, a na

cindey noo kooro se. Kooro yee ka ɲuuriɲuuri koyne. Mar kaa guurey ra hala a cindi ize hinka kooro kone. Mar nee zankey ma koy kokosey mun. Kooro nee a se : ni mo ga hamaaninay, kaɲ ga yadda ka zankey donto kubaa woo ra. Kate ya koy kokosey mun. Kooro na kokosey zaa a koy nd'ey denderaa ga, a goro a na kokosey kul kaama, a yee kate hugoo ra. I bara i ga faajikaaray hala kaniyan too, boro foo kul koy nga kani dogoo ra, a jirbi. Mar dangay a koy kani nga molgo haɲandoo hawadogoo ra. Kooro na ti sanda nga mma kani, a naɲ hala bora kul kani, a mossoyaada, a koy molgo haɲandoo hawadogoo ra, a n'a feeri, a na ka šerra. A koy hala nongu mooro ra, a kaaru dumaa ra, a ga don: bulalhedal ; yee bulalhedal. Faatumansi doobaa jindoo ga kungu maani. Mar nda izey na ay guurey ɲaa, amma feejoo woo k'lay duu a bisa guurey sōy.

Ntabay ga maa kooro ga don. A nee a se: Kalimaybeera ni ya kaɲ haya ga. A nee a se: Mar nd'izey doo ay cindi, i na ay guurey kul ɲaa, agay mo na ngi feeji haɲandoo zay. Kaa, ir ma koy a wii ma duu ni bagaa.

Za ntabay na kabe fur hayaa ga kubaa ra, a bay kaɲ mar no. A batu hala melgoo tee, a dii a ka boori. A zuru hala nongu moora foo ra, a nee: Kalimaybeera hooy! Nda melgoo tee de ma bulalhedal koffaa guna ka dii maanoo kaɲ goo a ga.

Melgoo teeyanoo kuu kooro se. A ma bay kaɲ mar no nda a ma nga cee-baani-hãa kul goo cere banda. Mar na kar a

banda "a goo ni ga, a sii ay ga" hala a ti nga hugoo ra wur-
buk. Mar na hugoo miyoo dii nga nda nga alaayaney ga...

Furari :

- Macin se kooro na nga guurey noo mar se ?
- Macin se kooro nee nga no ma koy guurey kokosey mun?
- Macin no kooro na zay mar hugoo do ?

Nahaw : Alhaali

Alhaali kalima no kaŋ ga haya, mise wala hundakoyni alhaaloo cebe.

Alhaali tammaasa waati kaŋ a sii kalima banda ti i-.

Himakasine :

Ikaaray	Iborya
Ibibi	Iboobo
Iciray	Ikaray.

Alhaaley nda maayey kul ti taka foo. Nda nga baa m'i taba-tandi takaa de kaŋ nda maayey kaŋ ngi nd'ey ga hima ga taba-ti nda ngi mo ga tabati, nda i ga boobayan cebe mo taka fol-lokaa no.

Himakasine :

Maa	: kaaray	- kaaraa	- kaarawey
Alhaali	: ikaaray	- ikaaraa	- ikaarawey
Maa	: hiiri	- hiiroo	- hiirey
Alhaali	: ibibi	- ibiboo	- ibibey

Hugey do : Cawkey m'alhaali himakasineyaŋ hantum, i ma wey kaŋ tabati i ga footaray cebe nda wey kaŋ tabati i ga boobayan cebe kul hantum.

Nahaw : Filla

Teera kalima no sanda maa taka, a ga hin ka ti harfuna foo sanda: ka taa, ka dii, ka buu... wala harfunaayan sanda: ka marga, ka tangam, ka tabati...

A ga hin ka ti kalima fillanteyan sanda kar-kar, sar-sar, dira-dira...

A goo nda bankanjiyan sanda : kaw-ni-ri... kan ir dii ey.

Bankanjej igaabantey nda i tonton teeraa ga, kalima taagaa kan ga duwandi maa no.

Hugey do : Cawkey ma teera foo kul jon bankanjoo kan ga hima ga .

Ka koy	-ante
Ka duu	-yan
Ka tabati	-ri(-roo)
Ka marga	-andi
Ka yenje	-kaw
Ka maray	-koyni
Ka mooru	- ray
Ka sar	-mi
Ka day	-ay
Ka may	-kaari

KOORO, NTABAY NDA MAR

(CINDOO)

Kooro nda alaayanoo nda izey kul na doobawey dii. Mar kaa, a gandabir, a g'i batu. A ga bay de kañ i si hin ka zaaroo kul tee doobawey ga. A si baa affoo kul ma hun nga ra. I bara i ga gaabu doobawey ga hala i too nongu ra, kooro izey kul ikaccaa nee nga hunday nga fara. Kooro nee a se : nda n' kañ mar ga koy nda ni. Kañ kayna ga too kul a ti dawoo ra birik. I bara takaa woo da hala izey kul kañ nda affoo-foo. A cindi nga nda alaayanoo.

Alaayanoo mo too nongu ra, a nee nga ga kañ. Kooro nee a se : Faatumansi gaabandi ma si kañ, ir izey kul kañ, nda ni mo kañ ya, hugoo say. Kañ kayna ga too kul a kañ a cindi kooro. A nee mar se : baa n' na jirbi woy tee ay si kañ. Nda nga baa ya kañ, koy kate borhã konno nda boosu m'i kaasim cere ra, m'i yendi ay cira ; waati din da ay ga kañ. Mar na woo kañ kooro n'a har tee. A goo no, a ga fuuni boosoo nda borhã konnaa ra da kañ kooro ti i ra baff !

Borhã konnaa nda boosoo say mar moyey ra, i n'a danandi. Mar sar a na kooro cewoo tifi, kooro nee a se : cerja daariganjoo no n' duu a. A na kooro cewoo nañ, a na daariganjoo dii. Kooro na izey nda alaayanoo kanbey dii, a zuru. Mar cindi a ga booro, moyey ga doo nda hari.

Ay na kunkuni, ay na nuusu mar ra.

Furari :

- Kooro nda mar affoo ka hin ceroo ?
- Macin no mar n'a tee hala kooro ma duu ka kaj ?
- Kooro nda izey hallasi wala ?

Nahaw : Kalimajaa :

Nda boro ga šelan, a ga hima nda sennoo mma doori sanda hari. Amma woo kaŋ boro ga hima k'a bay ti, senni kalimajaayan no, kaŋ ga teteri cere bande, i ga maana noo. Ba n' na kalimajaayan hangandi cere nda i sii nda maana, sennoo si fahamandi.

Himakasine :

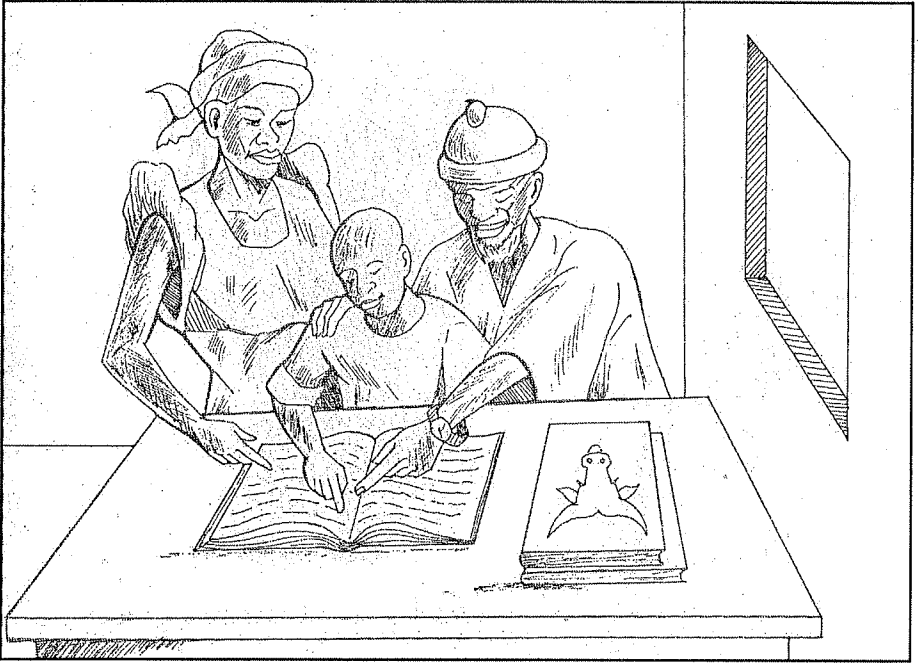
1. Amadu caw.
2. Amadu ga caw.
3. Amadu cindi ka caw.

Kalimajaa hinzaa woo ra, Amadu kaŋ ti maayoo no ma goyoo tee. Teeraa kaŋ ti caw no ma goyoo kaŋ tee wala a ga tee wala a cindi ka tee alwaatoo har. Hayey kaŋ g'a faaba ka goyoo waatoo cebe ti wey : ga, cindi wala ngi jajaa sanda woo kaŋ boro ga dii a kalimajaa jinaa ra.

Hugey do : Cawkey ma kalimajaa himakasineyan hantum. I ma waatey kaŋ ga goyoo ga tee fay.

Sennoo fasaloo.

Harfu	Harfuɗaa	Kalima	Kalimajaa
a, u, i, m, n	ma, mi	hari	Ay ga goy

IR M'IR ZANKEY CAWYANOO KUR

Boro kul ga baa n'izoo ma tee alaalmi. Boro kul ga baa n'izoo ma caw hala nongu kañ caw ga ben. Borey jerey ga alman dam ng'izey cawandiyanoo ra. Amma boro booboyañ goo no, kañ ga dii de zankaa ga tiira zaa ka koy, a ga tiira zaa ka kaa. I si laasaabu ka bay wala zankaa ga koy lokkol han kul. I si taasi ka bay wal'a ga cawhayey hantum kañ i n'i tee. Affoyañ, zankey mma taari, i ma nee i se : " muse nka wirci, a mana kaa hõ ; Dikitar mo nee ir ma koy hugey do ". I si koy alha-kiika hãa ka cimi nda taari bay zankaa fillaa ra. Affooyañ, izey mma nee i se : " ir gay nda ir ma cawhaya kul hantum ir tiirawey ra. Ir sii nda cawhaya kul kañ ir ga hima k'a durse ".

Baabey mo ma yadda woo da se.

Jerey, i mma nee i se : " ir handu hinza nee kaɗ muse man'ir fure, a man'ir goyoo zimam ". Cee fooyaɗ, i mma nee kaɗ kubay ka tee, musawey koy a ra, ka gar taari no. Zankeɗ ihay-rageɗ si laasaabu ka cimoo nda taaroo bay hayey kaɗ i g'i har ra. Zanka kaɗ goyoo mana boori handoo ra kul mma nga kayyaa tuku, a ma nee muse kone a goo. Boreɗ si bay ngi na zankaa goyoo tanasay* kala waati kaɗ lokkol hugu mee hay zankaa mana bisa : waati din ra hoyraa ga tee, nga ra dukaa ga tee. Jerey mma taaloo sanbu, i m'a jerandi muse se ; i ma nee : "a nka ng'izoo goyoo alkadaroo zay boro fooyaɗ se".

Boro kaɗ si baa nga zankeɗ cawyanoo ma dude*, m'a soolu za lokkol mana hay. Ma tiirawey nda goyjinawey soolu kaɗ nd'a ga hima ka caw.

Nda cawyanoo sintin, ma bay nongu kaɗ ni zankaa kay, haya kaɗ a n'a caw, goyey kaɗ a ga hima k'i tee, alhaaley kaɗ goo nga nda nga cawandikey game. Man' ti waati kaɗ aga-zaameɗ faku ni zankaa ra no n' ga tun ka huu-ka-haa. Nda n' si hin ka ni zankaa goyoo kur, ni mma boro kaɗ ga hin k'a tee ceeci zama faaba si tee kala za teeli hari mana mun. Woo no nkormoto nee.

Furari :

- Macin no boro fooyan g'a tee hala ngi izey ma caw ?
- Filla foo no zankey jerey kan si koy lokkol g'a tee kobay?
- Boro kan si baa nga zankaa ma dude, cin n'a ga hima k'a tee ?

Denden :

1- Wa kalimawey tabatandi : wirci - cimi - waati - hari-gana- ham- hoyray- torko.

2- Wa maawey hantum kan ga duwandi nda war na -kaw tonton teerawey ga :

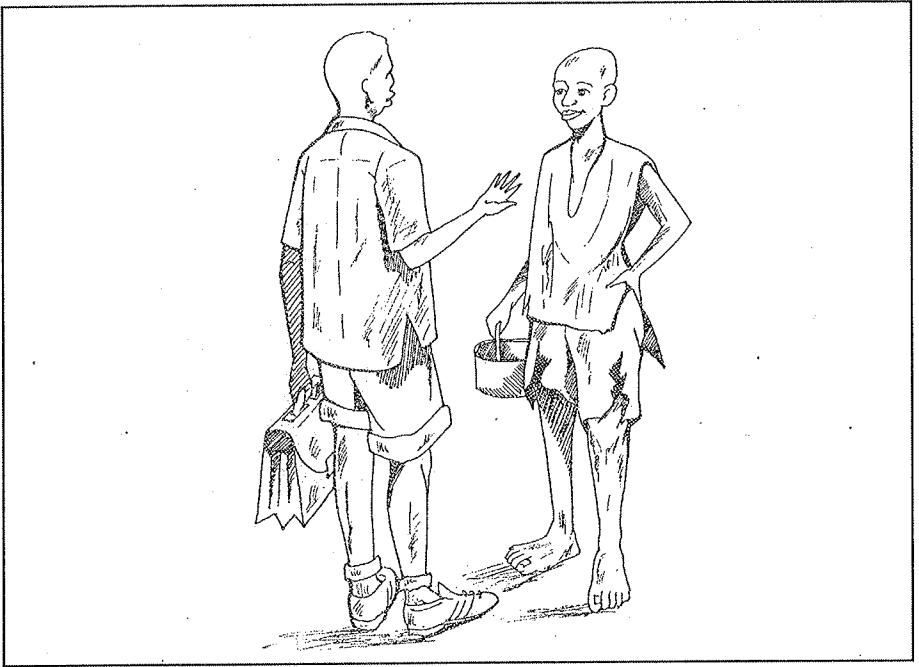
Ka caw - - ka filla

Ka hantum - - ka bay

Ka goy -

Ka durse -

3- Wa zeeri dam maayey cire kan tabati i ga haya boobo cebe cawhayaa ra.

LOKKOL-IZE NDA TAALIBI-IZE

Maadu nda Gariibu man'ti kala cere kaana hinka. Maadu ga caw lokkol, Gariibu goo taalibitaray. Waati kul kañ i duu ngi boñ, i ga cere kubay ka gundu*.

Han foo, i na cere kubay batu bugu-ize foo biyoo ra. I sintin ka filla cere se nda gurzugawey kañ boro foo kul dii ey nga cawyanoo ra.

Maadu nee Gariibu se : "Boro kul mana dii fara, kala agay. Lokkol mooruyanoo se, ay si goro ka ba cirkaaray hugey do. Nd'ir huru cawhugoo ra mo, ir si duu hunanzamay kal'addu-haa ma jer. Cawoo si zunbu kala zaaroo ma fersa. Zankekey kañ hugey ga man ma koy cirkosu ; agay hinne ma cindi.

Aluula, ay si maa haya kul kañ muse g'a har ; ma nee fii-fiiyan ma hẽe ay hañawey ra, heray t'addalil. Woo kul si ganji muse g'ay kar. A ga kayfi nda haya kañ se ay si faham lawhayey se kañ a g'i noo. A goo nda barzi foo kañ maayoo ti " Zankagaanandi ". Nd'ir bara ir ga caw, kala nga maa de " mut mat ! yooyo ! Ay bone ! Woy si hun ; aru si hun ; a ga waani si hun ; a si waani si hun ! Haya kul kañ ir n'a caw, jii-roo si ben ka nga gure foo gar ir boñey ra. Woo man'ti mur-say wala ? "

Gariibu nee Maadu se : Ma na dii baytal ! Faala hunday ra n' goo. Agay ka dii laažaaba. Za alfazar no i g'ir tunandi nda barzi, ir ma duu ka caw. Boro kul ma ni walhaa sanbu ka caw hala moo ma boo. Subbaahoo ra, taalibi foo kul ma koy nga hantumey durse alfagaa do. Boro kañ wan tee saaye, boro kañ mana wan dii bone. Karayan, turkufuyan*, murkutayan, gunde kuuru bibiriyān, hañadiiyān, hee! kala haya kañ lakkal mana hong'a ! Taka kul kañ ga mudi kaa moo ra kul goo a ra.

Wey kul ga tee daama. Ilaalaa ti boro kañ koy salli*, a yee-kate kanbe koonu ! Boraā din, buuyan baa a se hunayan, zama i mm'a haw, i m'a silankaybundiya*, i ma hari kakasu a ga, i m'a barzu. Hiino, nd'a mma zay, a si yeekate kanbe koonu. Ya na dii nafaw kañ goo taalibitaraa woo dumoo ra. Nd'ir borey nk'ay hãã, ay si huru alfaacaw.

Agay mo, nd'ir borey nk'ay saku tee, ay si huru lokkol, zama faraa goo a ra, naaji goo ra, heray goo a ra. Boro si duu ka haaru ka maa kaani.

Batu bugu-izoo koyoo fatta ka kaa zankey do kaŋ mana bay wal'a ga maa ngi senney. A nee zankey se : ay maa war kul senney, ay maa war maray hayey. N'da man'ti misey si dira nda woo kaŋ ga hima, hayey wey kul si tee war ga. Alfa ga hima ka guma nga taaliboo se. A ga hima k'a ladabandi, a m'a tee boro kaŋ g'Irkoy bay, a ga nga nda borey gamey alhakey bay. Muse mo ga hima ka baa nga lokkol-izoo, a m'a kula, hala a ma duu bayraa kaŋ sibil se a huru cawyan. Ba kaŋ war cawandikey ga hima k'alhaali barmay, war mana baytal zama arkusey nee : " haya kul kaŋ boro mana duu a nda beeray masi a taa, kala bayray ".

Cawyan ma boro too ma ni boŋ bay, ma borey bay, ma ni alhakey bay, ma ni alwaazibey bay, ma borey waney bay, ma ni boŋ nafa, ma nafaw ceeci ni koyraa se.

Boro kaŋ na nga zankataraa tee hooray ra mma ng'arkusutaraa tee kubay ra. Irkoy masi iri nda war nd'alsilaamey ti arkusoo din !

Furari:

- Macin ti faraa kaŋ Maadu dii a lokkoloo ra ?
- Macin ti faraa kaŋ Gariibu dii a nga taalibitaraa ra ?
- Man ra Maadu nda Gaaribu na ngi gurzugawey filla cere se?

Denden :

- 1- Cawhayaa woo duurandoo tee m'a caw ni cerey se.
- 2- Kalimapaŋoo woo timmandi :
" Boro kaŋ na nga zankataraa ..... "
- 3- Wa maayey kul kaŋ tabati i ga footaray cebe hantum kaŋ goo cawhayaa woo ra. Sanda: biyoo.
- 4- W'i bere wa m'i ti maayan kaŋ tabati i ga boobayan cebe.

BAYRAY

Ya n' ti gaahimance*,
Ay sii nda boŋ, ay sii nda cee.
Ya n' ti daw, ya n' ti tondi,
Ya n' ti tuuri, ya n' ti hundi.
Ay si ŋaa, ay si haŋ,
Ya n' ti hari, ya n'ti hew.
Ay cindi bi, ay goo hō, ay goo suba,
Ya n' ti nooru, ya n'i fuula.
Damyān ga tonton ay ra,
Maasayan s'ay nakkasi.
Ay ceeciyan ti bollo,
Ay duuyan ti yuu kusu.
Ay yalayan ti hoyray,
Ay yankaryan ti horgay,
Ay duuyanoo hunanzamay,
Zama agay ti bayray !

Mahamuudu A. DIKKO

Furari :

- Wa baytoo dursa wa m'a har war cerey se.
- Wa zeeri dam kalimawey kaŋ ga bankanji goo cire.
- Wa bankanjey kaŋ war duu ey hantum.

TABIYA HENNA

Aliyyu ga doona ka tun za subbaahi taya. A m'alwala, a ma jingar jina a ma koy nga ihayragey kanibaani. Woo din banda a, a ga ng'armaa faaba ka hanciney way, jin'a ma kaa ka hooray nga kayna kaccaa se kan ti Siidi. Woo ti hala nga jaa ma duu nga bon ka cirkaraa hina.

Amma woo kul si Aliyyu lokkol koyyanoo gaza. A mana bay ka leti*. Aliyyu ga baalikey kan a g'i kubay kul foo, a si yadda zanka laaley m'i kaynandi.

Aliyyu ga goy gumo nga cawhugoo ra, a ga ng'alfaaa yaa- marey gana, a si nga hangasiney toope.

Adisi zanka ladabanta ti Aliyyu.

Furari:

- Waati foo no Aliyyu ga tun ?
- Macin no Aliyyu nda armaa g'a tee ?
- Macin se Aliyyu ga hooray Siidi se ?

Denden :

Kalimanajey wey kalimawey serrandi :
Aliyyu lokkol woo kul si amma gaza koyyanoo. Zanka ti Aliyyu Adisi ladabanta.

YOOLANTE FAABAYAN

Taka kaŋ ga yoolante hunanzamaa yeeti kate kanje 9 no:

1- Ma darbawey kaa a ga.

2- M'a gandabirandi, ma kanbey hangandi gaahamoo kuuyanoo bande, ma kanbetaamey feeri, i ma beenaa guna, ma gaahamoo ziiri-ziiri hal'a ma duu ka dungu.

3- Ma boŋoo kanandi ceraa ga, ma gagaabawey feeri, ma deenoo cendi hala haroo nda hunanzamaa ma duu ka fatta gumo.

4- Ma yee a se banda here, ma ni kanbe hinkaa fur dumaa boŋ, nga siibi a boŋ, n'g'a taŋ hal'a ma gay. Woo ga kate haroo ma hun kunbey ra, hunanzamaa ma koy-ka-willi.

5- Nda n' ga dii wey kul mana haroo fattandi nda mijoo nda niiney, hunanzamaa mana yeekate, m'a hangasandi, ma kanbey serre, ma willi boŋoo here nda alhaali kaŋ ga hin ka ni ka boŋoo jer boryo, hala niiney ma goro.

6- Ma ni mijoo sinji niine fatawey ga, ma funsu i ra.

7- Ma yee bora a cewey here, m'i taabu hala i ma fura gundoo boŋ, m'i naagu gundoo ga. Woo ga too hewoo kaŋ funsandi niiney ra ma fatta.

8- Ma goy nda takaa kaŋ fillandi kanje 6 ntoo nda 7-ntoo ra, hala kunbey ma duu ka goy, hunanzamaa ma kaa.

9- Ma cindi ka bora a binoo haama-haama wala binoo ga sar.

Furari :

- Wa yoolante faabayanoo žente wa ma waana.

Denden :

Zeeri dam maayey kaŋ tabati i ga boobayan cebe cire.

BARBEERI TIBOO

Ir gandaa alhorma faari boobaa tibiyaŋ no. Barbeeri tiboo ga guusu, a ga beeri, amma borey waafaku k'a ti baytal zama nga nafaa no ma boobo koyraa borey se.

Burgu ga zay nga gurma ceesoo bande kaŋ si ŋandi kala koron boŋ. Honko ga tee gundoo kul bande kala tankaa. Dundu nda jinaw ga tee a ra, azi mo ga zay hawsa cerea here. Hamiisaa hinnaa kaŋ ga diyandi a ra koron waate ga boobo, a ga kabila-kabila. Sankay koyey ga ngi sankawey hiri a ra, waati kaŋ haroo ga boobo. Tamtaaru koyey ga naŋ hala haroo ma kuma jina i ma sintin ka doo a ra. Barbeeri tiboo tamyanoo goo han beerey ra.

Cijin here borey ga doona k'a tam handoo kokoroo kubaa kanboo cire, amma kall'i ma šaawar isakoyoo ga. Arey ga hin ka too hala waranka kaŋ affoo kul tamtaaru hinka nda karbundu goo a kone, tenjikarfu ga hawa gamoo ga. Tankaa* game guusaa ra hamiisa beerey ga doona ka tuku. Noo din de no tamkaw wangaarey g'a suuba ka miri. Haawi ti ma tun, ma na zollo nda hamiisa suubante foo sanda ham-ize, deesiciray, šankur, goonay, daariya, wala haya kaŋ ga hima nd'ey. Ni mm'a kaa taarey ra, m'a wii nda ni karbundoo, jina m'a tenji ni karfoo ra nda longaa ziiyanoo da ra. Aru kaŋ na woo tee cee boobo a mana yaw, ga kabandi tamkaw suubantey ra. Harihamoo kaŋ tamkey si boona ngi ma gaaru a ga ti hani.

Hani diiyan maayoo, Baydaari hinne ka duu a. A ga hani-booru tam, a m'a tenji k'a ka zii amma a s'a ton. Woo s'i nee ciinibibi bara Baydaari kone kaŋ ga hani gasi kayri. Han foo, Baydaari koy isakoyoo do kaŋ ti baasoo. A nee a se : " hõ ciji-noo, ir ga tiboo tam bila ir ma šaawar ni ga. " Baasoo nee a se : " wa gaabandi, war masi woo cewoo jer ". Baydaari nee a se : gani ! Isakoyoo da nee : aywa, wa koy ! Baydaari koy, a nee nga hangasiney se : " ay dii doowaa, a nee ir ma doo ". Tam dogoo ra, Baydaari ti boro jinaa kaŋ doo tiboo ra. Haroo mana too ba gandey ga kaŋ kaariya-kaariya foo na miyoo ti ceejindi gumaa ga kap ! Baydaari ga jone, a ga meekaa. A ga nee hangasiney se : " Wa faab'ay ga, ay baase carkaa ne ka ber'ay ga ! Wa faaba ay ga, a g'ay wii ! Hal'aru wargaw* hinza

ga ngi cindey haamay ka kaa Baydaari do kul kaariya-kaariyaa* n'a taɗ. I na Baydaari cendi ka kaa nd'a guraa ga. Han din, tamyar mana tee, a mana yee ka tee mo jiroo cindoo kul ra. Boro booboyan miila kan tusandiyar* hunday ti woo, zama i mana bay ka tiboo bay nda kaariya-kaariya .

Handu hinka banda ga, tiboo haroo hanse ka kacca. Alhadi foo, woyey nda zankey lilandi k'a loota. Woo ti tiftafa hane ! Woo ti wurru nda kaati hane ! Woyey ga ngi gawaye ka zagaw, zankey jerey ga fokom, cindey ga haroo kar, amma harji sii, taaru sii. Ham beeri mana duwandi han din, de ibuu-na nd'isasawantayan ziji nda baayan.

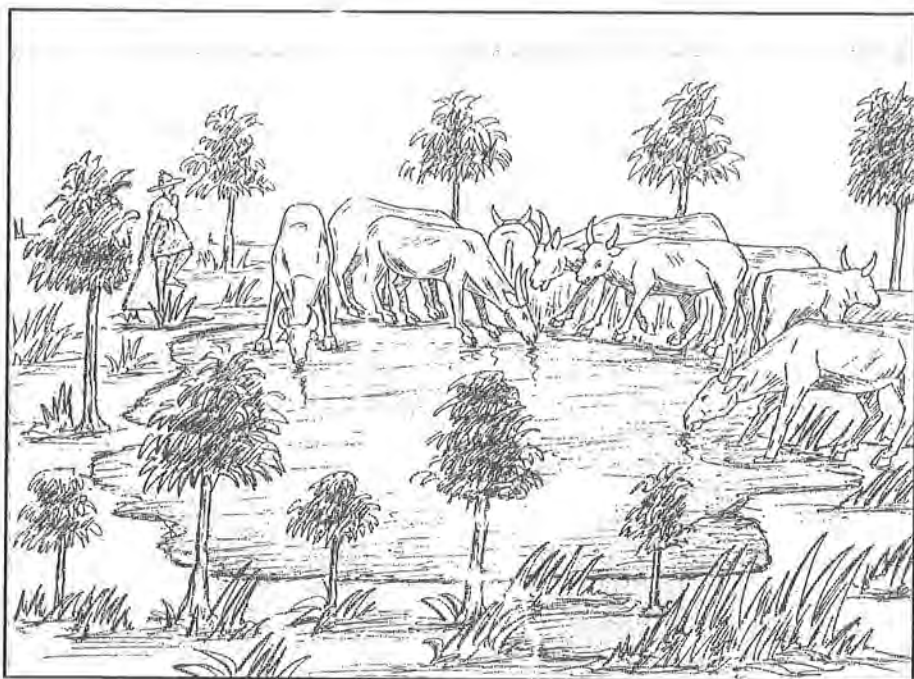

1- Furari:

- Cin se koyraa borey na Barbeeri tiboo ti baytal ?
- Macin ma boro dam tamkaw suubantey ra ?
- Macin se i nee Baydaari goo nda ciinibibi ?

2- Denden :

- Tantaaru goyjinay no kaŋ mana hun kala tam nda taaru ga.
Wa nga cine taaci ceeci cawhayaa ra.
- Kaariya-kaariya : kaliima no kaŋ dunbu hinkey kul ti affoo, woo se zeeri-ize goo gamey ra. Duu nga cine guu.
- Ham buuna ga ti ibuuna ; ham sasawantayaŋ ga ti isasawantayaŋ.
- Wa ibuuna nda isasawantayaŋ himakasine hinza hantum.
- Wa maa guu hantum kaŋ ga footaray cebe, wa m'i tabandi.
Sanda : Tibi → tiboo
- Wa maa guu ceeci kaŋ ga boobayan cebe, wa m'i tabatandi.
Sanda: Gande → gandey.

FELLEBANGU

Bangu beeri foo ti woo kaŋ goo Saakoyra hawsaa ra ; kilo-meetar 10 dimma doo ra, isaa se. A ga sendi adabba koy kaŋ mana bay ka zunbu jesoo ga kaydiya kokora ka huru jiyaw boŋ ra.

Fellebangu cine sii Saakoyra gandaa borey se, zama nga g'i ga yee waati kaŋ bangey kul herre, i waaru. Bangu no kaŋ ga guusu, a ga yay, a g'anneema. Daliiley kaŋ se ir nee a g'anneema ti wey :

- Hurawɗaa nda addirɗijaa bebbere komayaŋ zay Fellebangu gundoo kul bande.
- Daaray nda garbayyaayaŋ guzubu, i boosu bangoo

bande. Ngi izey kaanoo si hin ka fillandi boro se kaŋ man'i taba.

- Koronba, bisaw, menna, baanijaa, hasu, horgay ..., wey kul ga hima nda henjeeri Fellabangu gurma kanboo here.

- Ceddi* foo goo i se nda taray here kaŋ ra looga suubari goo. Woo se, a ga sendi adabba koy kaŋ sii kaa ka looga non-goo din ra jamde waate.

Hondu daarey kaŋ goo bangoo dandi ceraa ga, ti borey zunbu dogey. A ga hima nda koyra timmanta no ma cina i boŋ jamde, Fellebangu ga borey ga hanse ka dii kaydiya kaanoo.

Borey si sōy. I ga boobo, i si moora isaa, i si heray, waa ga bara, gansi ga duwandi. I si jaw karhã, zama bangoo si koogu hala jiyaw.

Kurdogey, iboobaa, bangoo se dandi here i goo. Ngi suboo ga niine-niine amma daani, subukaaray nda hondu moli ti ng'igaabaa. Fiyaw nda berra mo goo hondu beerey kul bande, i ga ngi dawoo kanji. Woo se, ba korsol waate hewey si dawtaasi ganandi soko woo din ma bangoo fici. Goorey kaŋ ga Fellebangu noo hari sii a se kala nda hawsa. Saaji no ma ceesi i se kaŋ ra menna ga hanse ka boobo. Woo din ra agašarey* goo kaŋ jeseŋ ga baana-jeeli-jeeli nda gursumay ga hanse ka zay. Saajoo din ra ciraw tiggayaŋ* ga šuumušuumu waati kul. Agašarey din ga jeerey nda suwawey ga doona ka hari haŋ, nbirŋaa mo na noo din ti tukudoo. Saajoo bendogoo ga ganši ganganoo ga dobu.

Bangoo dangay kanboo ga tondi daarey goo, kañ boro g'i dira jina ma too takabar* gangani beeri foo do kañ ra haroo ga gay.

Saakoyra goo nda aru sorhanta foo kañ maapoo ti Arkasikil. Nga ti boro jinaa kañ kay Fellebanu gandaa arza-kaa juwalyanoo se. Cee jinaa borey cindi ka nga senney tee yantasubenay. A mana bay ka fay a ga nee i se kañ suboo nda tuurey kul benhayayañ no, nd'i mana saajawandi. Arkasikil binoo mana bay ka hun zama nga ntamaa mana bay ka kañ. A ga borey yaamar, a ga kay mo hasarakaw foo-fawey jine kañ g'a hañawaariya*. Borey kokor ka bay kañ Arkasikil senney goo nda linji zama i nka dii tirfaa* kañ adama-izey nda arza-kaa n'a tee gungoo ra ; karji mana yee ka dunbandi hancin se wala ka kali kar haw-ize se. Alman mariya de s'i ga waafaku ka kali kar.

Arkasikil ti sabboo kañ se borey waafaku ka :

- hawey jiney noo dandi se subbaahi kul ;
- i taarandi waati kul dangay kanboo ga ;
- gurma heroo kayandi haw-izey nd'alman mariyey se.

Jiiri nda jiiriyañ cere bande, takaa woo nda borey ga huna Fellebangu gandaa ra.

Jiiri foo ncirñi mana hanse ka kañ. Bangoo mana too hari. Konnoo ra, borey dii kañ bangoo tuurey sintin ka koogu. Jiiroo din ti sosanterezoo.

Sosanterezoo mana haya kul nañ tuurey ra kala bisawey, nda garbawey wala baanipaa nda menna foo-fooyañ. Fiyaa

nda berraa koogu, i na labutaasoo nan hewoo se. Hodaddaa* kan ga bangoo tuwoo gay nda gurma mo laboo gana hala non-goo hima nda Teelamsa. Jiiri woy, sosanterezoo banda ga, ncirni tee kan na hari boobo dam Fellabangu ra. Haroo din tar ka jinde kaa Teelamsa ra kan na bangoo haroo iboobaa mun gooru tana fooyan ra. Sojo da, bangoo haroo iboobaa mun gooru tana fooyan ra. Bangoo fica hala a ga baa ka hima kaw. Ba tuuri foo-fooyan kan cindi nga gandaa ra mma dunbandi nda tayroo, i ga huru yooboo ra.

Koogay ga hin ka duu kanbuzaa kan bisa woo wala ?

1- Furari:

- Man no Fellebangu goo ?
- Tuurijnaa dumi fooyan bara Fellebangu gundoo bande?
- Man here kurdogey goo bangoo se ?
- May ti boro jinaa kan kay Fellebangu arzakaa juwalyanoo se?
- Jiiri foo no Fellebangu tuuroo sintin ka kogu ?

2- Denden :

- Ka huru jiyaa bojoo ra : macin se -oo ga boj timmandi ?
- A g'anneema : Wa anneema dan kalimajnaa ra a ma tee maa.
- Daaray nda garbayjaayan kul guzubu : kalimaa kan cire zeeri goo alhal no wala teera no ?
- Saajiyay no ma ceesi a se . Macin se -yan si saaji timmandi ?

KALIMA ŠENDEY

- * **Agašer** : sooji
- * **Dude** : Fura
- * **Gaahimance** : haya kay goo nda gaaham
- * **Gundu** : Ciinay
- * **Haŋawaariya**: a si lakkal dam
- * **Hodadda** : Nongu Kaŋ ga jer
- * **Kaariya-kaariya** : Karaybii
- * **Leti** : ka kaa alwaatoo bonda ga ; ka leera hoo
- * **Salli** : Gariibu
- * **Silankaybundiya** : M'a haw, m'a gunguray
- * **Sosatereezoo**: 1973
- * **Takabar** : Gansi dumi
- * **Tanasay** : Yala
- * **Tanka** : Hay, nongu guusaa
- * **Tigga** : Kaŋ ga šuumušuumu cere ra nd'i nka zunbu wal'i mma deesi
- * **Tirfa** : Kaŋ ga borey nd'arzakaa cewey na tintim, debe.
- * **Turkufu** : Laažaaba
- * **Tusandiyān** : Taŋandiyān
- * **Wargaw** : Wangaari

Tiirawey kaḡ gunandi ka goyoo tee :

- DNAFLA boḡfeeray tiirawey,
- Caw tiiraa jiiri taakantoo,
- Soḡay hantumoo assariyawey,
- Soḡay kalimapaḡa tiiraa Soḡay-annasaara senni

A paraître:

- **Kalima citaabu annasaara · soḡay senni**
(Yuussuf M. HAIDARA)
- **Kalima citaabu soḡay · annasaara senni**
(Yuussuf M. HAIDARA)